Бухы оронуудай пролетаринар, нэгэдэгты!

БУРЯАД ҮНЭН

СОВЕТСКЭ СОЮЗАЙ КОММУНИС ПАРТИИН БУРЯАДАЙ РЕСПУБЛИКАНСКА КОМИТЕДЭЙ, БУРЯАДАЙ ССР-эй ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ, МИНИСТРНҮҮДЭЙ СОВЕДЭЙ ОРГАН

...нвай 1921 оной ...н 21-hээ гарана. | № 274 (18597) | 1990 оной ноябриин 29, четверг | Сэн 3 мүн.

РСФСР-эй АРАДАЙ ДЕПУТАДУУДАЙ СЪЕЗД ЭХИЛЭЭ

...н 27-до үглөөнэй 10 ...млиин Ехэ ордондо ...Федерациин Арадай ...дай ээлжээтэ бэшэ ...дэлмэрээ эхилээ.

...эй Верховно Соведэй ...э Б. Н. Ельцин Съез...нэ, үгэ хэлэбэ.

...аралда эдеэ хоолой ...табигдаһан шатада ...хүрэжэ ерээ гэжэ тэ... Тэрэниие шиидхэл...айруулбал, Россиие ...үгжөөхэ хэрэг буруу ...үүлэй арбан жэлдэ ...э тэжээхые, общест... дэлгэр байдалтай ...кари ехэ түсэбүүдые ...нэгэтэ бэшэ турша... Теэд тэдэнэй нэгэ... хүсэлдөөгүй.

...е үрэ дүнгүүдтэ хүр...амаар саашадаа даб...али алдагдаһан юу...ээжэ эхилхэ гү гэһэн ...эшэ асуудал шиидхэ...д байнабди. Имагтал ...үүдтэ иимэ шиидхэ...а зэргэтэй. Аграрна ...н хуулита үндэһэ ...эг документнүүдые ... Верховно Совет ...эжэ үгэ хэлэгшэ де...а мэдээсэбэ. Таряа...газарай ээзэн болго...ссида таряашадые, ...ажалаар республи...эдэг бүлэг хүнүүдые ...гээшэ тэрэнэй удха

...о байгаа ехэ хуби...а 20—30-аад онуудай ...изацитай адли бэшэ, ...дураараа ажаллаха, ... хүсэ хэрэглэхэгүй, ...үй ябадал аграрна ...н гол ёһо гурим бо...үдөө ажахын үйлэд...идхэлгэдэ захиран ал...бадал зайсуулха, эдеэ ...алог тогтоохо, газа-рай реформо бэелүүлхэ хэрэгтэй. Гүрэнэй предприятинууд, колхоз, совхозууд, фермернүүдэй нэгэдэлнүүд, таряашадай ажахынууд оршон байха эрхэтэй. Газарые үмсын зөөри болгохо ябадал зүбшөөгдэнэ.

Россин гүрэн эдеэ хоолой комплексдо ехэ туһаламжа үзүүлхээр хараална. Түбэй ба нютагай бюджедүүдһээ ехэ мүнгэн зөөри хубаарилагдана. Өөһэдтэнь туһатай гуримаар эрхэтэдэй хубиин мүнгэн зөөри энэ һалбарида хабаадуулагдаха байна. Россин хүдөө нютагуудые һэргээхын түлөө гадаадын оронуудай зөөриие хабаадуулха аргануудые бэдэрхээр хараалагдана. Правительство эдэ асуудалнуудаар дурадхалнуудые бэлдэнхэй.

Аграрна реформо хадаа ноябрь һарада эхи табигдаһан Россин Федерациин экономическа эрид шууд реформын шухала хубинь болоно гэжэ Россин парламентын толгойлогшо онсолон зааба. Тус реформо тушаа хүшэр байдал тохёолдонхой. Ехэ саг алдагдаа, теэд тэрээндэ Россин хүтэлбэрилэгшэд зэмэтэй бэшэ. Нэгэдэхи съездын, республикын правительствын бухы шиидхэбэринүүдэй түлөө өөрынгөө хизаарлагдаһан этигэмжэ түлөөлэлгэнүүдэй хэмжээгээр харюусалга даажа абана. Россидахи байдалые муудхаажа байһан союзна правительствын ябуулгануудай түлөө зохихо союзна зургаанууд ба республикын зүришэлдөөтэ хүсэнүүд харюусаха зэргэтэй.

РСФСР-эй Верховно Соведэй Түрүүлэгшын һанамжын ёһоор, хэрбээ анха түрүүшын түсэбөөр хүдэлһэн байгаа һаа, мүнөө, хоёр һара үнгэрөөд байхада зарим тодорхой дүнгүүд туйлагдаад байха һэн. Нэн түрүүн финансын байдал һайжарха байгаа. «500 үдэр» программын бэелүүлэгдээгүй байһаниинь республикада горитой һаад түбэг татаба. Байдалнай һайжарха гэжэ хүнүүд найдахаяа болёо. Союзна республикануудай ябуулгануудта үгэеэ ойлголсохогүй ябадал үргэдэнэ. Хэрбээ Съездын зохихо шиидхэбэринүүдые абаагүй һаань, бүрин эрхэтэ байлгые бэхижүүлхэ талаар хөөрэлдөөнүүд ба ябуулганууд хэндэшье хэрэггүй болохо.

Нэгэдэхи Съезд дээрэ гүрэнэй бүрин эрхэтэ байлга тухай баталан абтаһан декларации үнэхөөрөө сулөө болохо, республикануудай союзда, дэлхэйн гүрэнүүдэй зэргэдэ ёһотой һууриия эзэлхэ, одоошье бүрин этигэмжэтэ гүрэн болохо арга республикада олгоһон байгаа. Гүрэнэй айхабтар ехэ нөөсэнүүд ба баялигууд Россин хүн зоной гарта ороо, тэрэнэй аша туһада хэрэглэгдэнэ. Энэ гүрэн ахадүү бүрин эрхэтэ республикануудтай эбтэй эетэйгээр ажабайхые оролдоно.

Россин бүрин эрхэтэ байлгые бэхижүүлхэдэ, союзна республикануудтай үнэхөөрөө адли тэгшэ холбоо тогтоохо таарууу зохид эрхэ нүхэсэлнүүд байгуулагдана. Тон шэнэ үндэһэ һуури дээрэ Украинатай, Казахстантай, Грузитай, Молдовотой хэлсээнүүдтэ гар табигдаа, шэнэ хэлсээнүүд баталагдаха болонхой. Эдэ хэлсээнүүд хадаа мүнөөнэй таарууу зохид онол аргануудаар асуудалнуудые шиидхэхэ, зүришэлдөөнүүдые гаргахагүй арга олгоно. Республикануудай хоорондо иимэ холбоо барисаанай бүри үргэнөөр тогтоогдоходо, бүрин эрхэтэ гүрэнүүдэй холбоон бүри бата болохо бшуу.

Россин бүрин эрхэтэ байлгань түбэй зургаануудта аюултай бэшэ гэжэ үгэ хэлэгшэ мэдүүлбэ.

Манай ба бусад республикануудай амидарал хангалгада тэрэнэй шухала байһаниие бидэ ойлгонобди. Бүрин эрхэтэ байлга тухай декларации соо эдэ бүгэдэ харуулагданхай. Россин зарим уялганууд түбэй зургаануудта дамжуулагдана. Хэнһээшье үлүүгээр, өөһэдөө шиидхэхэ аргатай хэрэгүүдтэ хамаарха ябадалые бидэ зүбшөөхэ аргагүйбди. Энэ байдалые хубилгахыч тула бухы юумэ хэнэбди. Теэд гансал политическэ аргаар хүдэлхөөр хараалнабди.

Республикануудай гүрэнэй бүрин эрхэтэ байлгые мэдэрэлгын үндэһөөр түбэй зургаануудые һэльбэн шэнэдхэхэ тухай бодолые дэмжэжэ байһанаа Россин парламентын толгойлогшо мэдүүлбэ. Тус асуудалаар ямаршье дурадхалнуудые зүбшэн хэлсэхээр бэлэн байһан тухайгаа тэрэ хэлээ.

Арми тухай асуудалда үгэ хэлэгшэ онсо тогтобо. Зэбсэгтэ Хүсэнүүдтэ шэнэдхэлгын орёо хэрэгүүд ябуулагдана гэжэ тэрэ хэлэбэ. Общество дотор Зэбсэгтэ Хүсэнүүдэй үүргэ горитойгоор хубилна. Армида бүтээмжэтэй туһаламжа үзүүлхэ һанаатайбди гэжэ тэрэ хэлээ. Зэбсэгтэ Хүсэнүүд политическэ тэмсэлдэ хабаадуулагдаха ёһогүй.

Республикын гүрэнэй бүрин эрхэтэ байлгые соносхоод, шэнэ Конституци зохёохые РСФСР-эй Арадай депутадуудай нэгэдэхи съезд Верховно Соведтэ даалгаа һэн гэжэ Б. Н. Ельцин тэмдэглэбэ. Тэрэнэй үндэһэ һуури толилогдоо. Гүрэнэй социальна уялганууд Конституци соо тодорхойлогдонхой, Россин Федерациин гүрэнэй бүрин эрхэтэ байлгые бэелүүлхэ арга оньһон хараалагданхай. Тус Конституциие зохёохо хүдэлмэри үргэлжэлүүлэгдэнэ. Россин арадуудай һанаанда хүрэмөөр Конституци зохёогдохо бээ гэжэ найдажа байһанаа тэрэ элирхэйлбэ.

РСФСР-эй Верховно Соведэй Тогтоолоор Съездын зүблэхэ зүйлдэ иимэ асуудалнууд дурадхагдаба:

нэгэдэхи Съездын һүүлээр һунгагдаһан РСФСР-эй арадай депутадуудай этигэмжэ түлөөлэлгэнүүдые мэдэрхэ тухай Мандатна комиссиин элидхэл;

Россин хүдөө нютагуудые һэргээхэ ба агропромышленна комплекс хүгжөөхэ программа тухай. РСФСР-эй Министрнүүдэй Соведэй элидхэл. Хүдөө нютагуудай социальна хүгжэлтын, аграрна асуудалнуудай ба эдеэ хоолой зүйлнүүдэй талаар РСФСР-эй Верховно Соведэй комитедэй нэмэлтэ элидхэл ба хүдөө нютагуудай социальна хүгжэлтэ тухай РСФСР-эй Хуулиин проекттэй танилсалга.

РСФСР-эй экономикые гуримшуулан һайжаруулха ба дэлгүүрэй харилсаануудта шэлжэн орохо талаар РСФСР-эй Министрнүүдэй Соведэй ажал ябуулга тухай. РСФСР-эй Министрнүүдэй Соведэй элидхэл;

РСФСР-эй Конституцида оруулагдаха хубилалтанууд ба нэмэлтэнүүд тухай РСФСР-эй Хуулиин проект тухай. Хуулиин талаар РСФСР-эй Верховно Соведэй комитедэй элидхэл;

Эмхидхэлэй асуудалнууд.

Урда тээнь болоһон депутадуудай бүлэгүүдэй зүблөөн съездын зүблэхэ зүйлдэ зарим хубилалтануудые оруулхые дурадхаа һэн гэжэ заседани дээрэ түрүүлэгшээр һуугша Б. Н. Ельцин мэдээсэбэ. Тобшолон хэлэбэл, Россин Федерациин Верховно Соведэй хүдэлмэри тухай РСФСР-эй Верховно Соведэй Түрүүлэгшын Нэгэдэхи орлогшо Р. И. Хасбулатовай элидхэл шагнаха; РСФСР-эй Конституцида оруулагдаха хубилалтанууд ба нэмэлтэнүүд тухай Хуулиин проект тухай асуудалаар Конституционно комиссиин элидхэл шагнаха.

Дурадхагдаһан проектые зүбшэн хэлсэлгын һүүлдэ Съездын зүблэхэ зүйлнүүд баталагдаба.

Россин хүдөө нютагуудые һэргээхэ шэнэ бодомжо хэрэглэхэ тухай Съездэ хабаадагшадай асуудалнуудта **И. С. Силаев, В. А. Агафонов** гэгшэд харюусаһан байна.

«Россин хүдөө нютагуудые һэргээхэ ба агропромышленна комплекс хүгжөөхэ тухай» РСФСР-эй Министрнүүдэй Соведэй элидхэлээр тогтоол бэлдэхэ редакционно комиссиие депутадууд бүридхэбэ.

СССР-эй Президент М. С. Горбачев Съездын хүдэлмэридэ хабаадана.

Съездын түрүүшын заседани энээгээр түгэсэбэ.

Ноябриин 28-да Съезд хүдэлмэреэ үргэлжэлүүлээ.

(ТАСС).

РСФСР-эй Верховно Соведэй Тогтоол

1991 ОНОЙ ЭДЕЭ ХООЛОЙ НАЛОГ ТУХАЙ

Дэлгүүрэй харилсаануудта шэлжэн оролгын үедэ хүн зониие социальна талаар хамгаалха, хүүгэдэй ба эмнэлгын эмхи зургаануудые, дайнай инвалидууд ба хабаадагшадые эдеэ хоолой зүйлнүүдээр хангаха, Холын Хойто Зүгэй районуудые ба тэдээндэ адлидхагдаһан нютагуудые, ниитэ союзна хэрэглэгшэдые эдеэ хоолой зүйлнүүдээр лаб хангаха ба республикануудай гүрэнэй нөөсэнүүдые байгуулха зорилгоор РСФСР-эй Верховно Совет иигэжэ **тогтооно:**

хүдөө ажахын үйлэдбэри эрхилдэг газарай бухы ээздтэ ба газар хэрэглэгшэдтэ (колхоз, совхозууд, шубуунай фабриканууд, мал ажалай комплекснууд, агрофирмэнүүд, агрокомбинадууд, хүдөө ажахын гүрэнэй бусад предприятинууд, кооперативна эмхи зургаанууд, арендна коллективууд) 1991 ондо эдеэ хоолой налог тогтоохо. Таряашадай (фермернүүдэй) ажахынуудта, хубиин хамһабариин ажахы эрхилдэг эрхэтэдтэ, саадай болон огородой эблэрэлнүүдтэ, дачын кооперативуудта, хүдөө ажахын бэшэ предприятинуудта, хамһабариин хүдөө ажахытай эмхи зургаанууд болон организацинуудта, мүн тэрэшэлэн худалдаа наймаанда гаргагдадаг хүдөө ажахын продукци үйлэдбэрилдэггүй бусад ажахынуудта иимэ налог тохогдохогүй.

Орооһон ба орооһото ургамалнууд, тоһолиг ургамалнуудай үрэһэ хүрэнгэ, саахарай свекло, мал ба шубуун, һүн ба үндэгэн эдеэ хоолой налогой бүридэлдэ оруулагдана.

Газарай экономическа сэгнэлтые хараада абан, хүдөө ажахыда хэрэглэгдэдэг газарай нэгэ гектарта хараадуулагдан, газарай ээздтэ ба газар хэрэглэгшэдтэ (шубуунай фабриканууд болон мал ажалай комплекснуудһаа бэшэ), эдеэ хоолой налогой хэмжээн тодорхойлогдохо.

Эдеэ хоолой налогой тоосоогоор оруулагдаһан продукциин түлөө түлбэри гүрэндэ худалдан абалгын сэнгүүдээр түлэгдэхэ. Харин үндэгэн розничэ сэнгүүдээр түлэгдэхэ.

РСФСР-эй Министрнүүдэй Совет:

РСФСР-эй бүридэлдэородог республикануудта, хизаарнууд болон областьнуудта (автономито областьнуудые амяарлалгатайгаар) продукциин зүйлнүүдээр эдеэ хоолой налогой хэмжээнүүдые баталха. Тэдэнь ниитэ үйлэдбэриин 40 процентһээ үлүү байха зэргэгүй.

Хүдөө ажахын продукциин түлөө түбэй нөөсэнүүдһээ ба республиканска гүрэнэй захилһаа материально-техническэ хэрэгсэлнүүдые худалдалгые 1991 оной түсэбүүд соо хараалха. Заагдаһан материально-техническэ хэрэгсэлнүүдые оптово сэнгүүдээр худалдаха.

Хүн зондо эдеэ хоолой зүйлнүүдые худалдаха, тэрэниие нормолхо талаар хэлсээнэй гурим тогтоохо.

РСФСР-эй Верховно Соведэй Түрүүлэгшэ Б. Н. ЕЛЬЦИН.

Москва, РСФСР-эй Соведүүдэй байшан.
1990 оной ноябриин 23.

РСФСР-эй ХУУЛИ АБТАБА

«Таряашадай (фермернүүдэй) ажахы тухай» РСФСР-эй Хуули баталан абтаба. РСФСР-эй газар дээрэхи таряашадай (фермернүүдэй) ажахынуудай болон тэдэнэй нэгэдэлнүүдэй ажал ябуулгые эмхидхэлгын экономическа, социальна ба хуулиин үндэһэ һууринууд тус Хууляар тодорхойлогдоно.

РСФСР-эй газар дээрэ таряашадай (фермернүүдэй) ажахынуудые байгуулха, ажахы бэеэ даагаад эрхилхэ эрхэ тус хууляар эрхэтэдтэ лаб хангагдаха юм.

«Таряашадай (фермернүүдэй) ажахы тухай» РСФСР-эй Хуулиин хэблэлдэ толилогдоһон сагһаань хойшо хүсэндэнь орохо юм.

«Таряашадай (фермернүүдэй) ажахы тухай» РСФСР-эй Хуулитай РСФСР-эй правительствын шиидхэбэринүүдые тааралдуулха, заагдаһан Хуулида таарахагүй нормативна актнуудые РСФСР-эй министерствэнүүд, гүрэнэй комитедүүд болон албан зургаанууд шэнээр хаража үзэхэ, болюулха; РСФСР-эй таряашадай (фермернүүдэй) ажахынуудые дэмжэхэ республиканска программа зохёожо бэелүүлхэ; хүдөө ажахын предприятинуудай, тэрэ тоодо колхозуудай, хүдөө ажахын кооперативуудай уставуудые 1991 оной январиин 1 болотор «Таряашадай (фермернүүдэй) ажахы тухай» Хуулитай тааралдуулха гэжэ РСФСР-эй Министрнүүдэй Соведтэ даалгагдаа.

* * *

Хэблэлдэ толилогдоһон сагһаань хойшо «Газарай реформо тухай» РСФСР-эй Хуулиие хүсэндэнь оруулха тухай Тогтоол баталан абтаба.

РСФСР-эй правительствын шиидхэбэринүүдые РСФСР-эй Хуулитай тааралдуулха, РСФСР-эй министерствэнүүд, гүрэнэй комитедүүд болон албан зургаанууд заагдаһан Хуулида таарахагүй нормативна актнуудые 1991 оной январиин 1 болотор шэнээр хаража үзэхэ ба болюулха ёһотой гээд РСФСР-эй Министрнүүдэй Соведтэ даалгагдаа.

Малай үбэлжэлгэ—шанга шалгалта

ШҮҮМЖЭЛЭЛЬЭЭ ТОБШОЛОЛ ХЭХЭ

...районда үхэр мал ...ижа, һү, мяха ехээр ...илхэ гээшэ хүшэрхэн ... болоно. Эндэмнай ...саһан ехээр ородог, ...үргатай хүйтэн бай... Үхэр мал бэлшээхэ ...дуталдадаг тула тэдэ...йга соогуур манаха ...дадаг. Зундаа эндэ...а бороон ходол оро...лан, таряалан уһанда ...һайн шанартай бүдүүн ...ээр бэлэдхэхын арга...тиибэ ябабашье, манай ...й ажахынуудай кол...а үхэр малайнгаа тоо ...олошоруулжа, үүлтэ...айжаруулха, ехэ һү, ...а, районойнгоо ажал...хэрэглэмжые хүсэд ...хангаха гэжэ яһала ..., урдаа табиһан зо...даа бодото дээрэнь ...н тула тэмсэдэг

...ский», «Тыйский», «Эс...«Интернациональный» ...ай малшад урагшаа ...н хүсэл бодолтой...лажа, һүүлэй жэл...арг һайн амжалта...туйладаг болонхой. ...й» совхозой һаали...шад, механизаторнууд ... үндэр дүнгүүдтэй... ... хүдэлжэ ябана. ...н бэлэдхэлтэй, дүр...баритай мэргэжэлтэд ... Даажа абаһан үхэр ...бир тарганаар харуу...ээр һү, мяха абаха ...хүсэ шадалаа, бэлиг ...а сүм зорюулдаг хү...дэ алдуугүй. «Ангар...ехозой хүдэлмэрилэг...эжэлтэд һайн шанар...ан ехээр бэлэдхэхэ хэ...ы анхаралаа хандуул...а. Эдэнэр үбһэ бэ... силос дараха даабар...одоо үлүүлэн дүүргэ...йгша ондо эдэнэр 7 ...центнер үбһэ һурилжэ ...15 мянган центнер си...һан байха юм. Энэнь ...бардам хүрэхэ зэргэ...арский» совхозой ме...рнууд арендна гури...р ажалаа эрхилхэдээ, ...ай ургаса абажа, ...гоо үхэр малые бү...жээлээр, силосээр хү...гахынгаа хажуугаар ...ажахынуудта худалда...ылтай юм. Байгша ...варь-апрель һарануу...хаа соо хүршэ «Эсто...хоздо 200 тонно силос ...н байна. Совхозой механизаторнуудай бригадые үнинэй бэрхэ мэргэжэлтэн В. И. Шаповалов хүтэлбэрилнэ. Энэ мэргэжэлтын хүтэлбэри доро хартаабха, олон жэлэй ногоон, шэниисэ, овёс таригдажа, бараг һайн ургаса абтана. Байгша оной намар нүхэр Шаловаловай бригадын механизаторнууд гектар бүриһөө дунда зэргээр 107 центнер хартаабха хуряаһандаа, район дотороо дэлгэрһэн социалис мүрысөөндэ илажа гараа һэн. Эдэнэр 3700 центнер хартаабха районойнгоо ажалшадта худалдаһан байха юм. Эдэнэр саашадаа сабшалан, таряалангаа улам үргэдхэжэ, хартаабха хоёр дахин ехээр ургуулха гэһэн зорилго урдаа табина.

«Ангарский» совхозой һаалишадшье муу бэшэ үрэ дүнгүүдые туйладаг юм. Эдэнэр район дотороо эгээл түрүүлэн үнеэн бүриһөө жэлдээ 3000 килограммһаа дээшэ һү абадаг болонхой. Ц-Д. Намсараева, О. Сорокина, А. Цукулаева болон бусад һаалишад үнеэн бүриһөө жэлдээ 3300—3500 килограмм һү абажа, эрхим түрүү ажалай үльгэр жэшээ харуулжа ябадаг нүхэд юм. Тус совхозой һаалишадай ноябриин 20-до гүрэндэ һү худалдаха жэлэйнгээ даабариие амжалтатай дүүргээд, жэлэй дүүрэтэр сагаан эдеэ улам ехээр үйлэдбэрилжэ, районойнгоо ажалшадай хэрэглэмжэдэ эльгээхэ гэһэн хүсэл эрмэлзэлтэйгээр ажаллажа ябаһаниинь һайшаалтай.

Совхозой директор Ю. С. Хамаев тухай хэдэн үгэ хэлэнгүй гарахын аргагүй. Юуб гэхэдэ, энэ нүхэрнай хойто районуудаар олон жэлэй туршада ажаллажа, эндэхи байгаалиин арга боломжонуудые һайн мэдэхэ болоһон бэрхэ мэргэжэлтэн, шанга эрилтэ табидаг хүтэлбэрилэгшэ мүн. Олоной дунда хүндэтэй болоһон энэ хүтэлбэрилэгшэ районой арадай депутадаар һунгагдаһан, КПСС-эй Буряадай рескомой гэшүүнээр дэбжүүлэгдэһэн байна.

«Интернациональный» совхоз районоймнай эгээл залуу ажахынуудай нэгэниинь болоно. Энэ совхозой ажалшад һү, мяха үйлэдбэрилдэг, овощ ургуулдаг һалбаритай юм. Байгша ондо 1680 центнер һү абаха даабаритай һаа, һүүлэй мэдээгээр 1580 центнер продукци гүрэндэ худалдаад байна. Эдэнэр ойрын үдэрнүүдтэ жэлэйнгээ түсэбые дүүргэхэеэ ябана. Энэ ажахы ходо гээгдэлдэ ородог, ходол шүүмжэлэгдэжэ байдаг аад, һүүлэй жэлдэ амжалта түгэс ажаллажа ябана. Энэнь һайшаалтай гээд һанагдана. Үнгэрһэн жэлэй энэ үеынхитэй сасуулаад үзэхэдэ, байгша ондо тэдэнэр 400 центнерээр ехэ һү гүрэндэ худалдаад байна. Ажахын механизаторнууд овощ, олон жэлэй ногоо ехээр ургуулжа, үхэр малаа һайн шанартай тэжээлээр хангаха дүүрэн арга шадалтай болонхой. Үбэлдөө бардам хүрэхэ тэжээл бэлэдхээ. Һаалишадай, мэргэжэлтэдэй ажал хүдэлмэриһөө хамаг амжалтань сэхэ дулдыдана ха юм.

«Тыйский» совхозой коллектив эрхим түрүү ажалаараа район дотороо яһала мэдээжэ болоһон ажахы юм. Бэрхэ һаалишад эндэһээ олоор урган гаража байнхай. Владимир Пинигин, Владимир Кравченко гэгшэд үнеэн бүриһөө жэлдээ дунда зэргээр 3200—3500 килограмм һү һаажа, олоной дунда мэдээжэ болонхой ааб даа. Жэшээнь, Владимир Кравченко зарим үнеэдһээ дунда зэргээр жэлдээ 4000 килограмм һү һаадаг байна.

Манай Хойто-Байгалай һаалишад ехэ һү абажа, районойнгоо ажалшадай хэрэглэмжые хүсэд һайнаар хангаха хэрэгтэ бухы хүсэ шадалаа элсүүлэн хүдэлнэ. «Эстония» совхозой һаалишад үхэр малайнгаа үүлтэрые һайжаруулха талаар тодорхой ажал ябуулжа байнхай. Эндэхи һаалишад хэдэхэн жэлэй саада тээ холмогорой үүлтэрэй үнеэдые Хойто-Байгалда асаруулжа, түрүүшын түл абажа, һү һаажа эхилээ бэлэй. Дулаан уларилтай газарта байдаг холмогорой үүлтэрэй үнеэд Хойто-Байгалда яашье таарахагүй, булта хосорхо гэжэ дурагүйдэһэн хүнүүд тиихэдэ бии һэн. Энэ үүлтэрэй үнеэд манай байгаалида ехэ түргэнөөр дадажа, һү шэмээ үгэдэг болоо. Бэрхэ һаалишад А. М. Токуренова, А. Б. Санданова, А. А. Халзушкеева болон бусад жэлдээ үнеэн бүриһөө дунда зэргээр 3500 килограмм хүрэтэр һү һаана. Байгша оной арбан һарын туршада А. М. Токуренова, А. А. Халзушкеева гэгшэд үнеэн бүриһөө 3100 килограмм һү абаад байна. Эдэнэр һарадаа мүнөө дунда зэргээр үнеэн бүриһөө 320—330 килограмм һү һаана. Энэ тоо баримтануудые хараад, сасуулаад үзэхэдэ, «Эстония» совхозой һаалишад үшөөл ехэ һү һааха арга боломжотой гэжэ ойлгохоор. Юуб гэхэдэ, холмогорой үүлтэрэй үнеэдые һайнаар харууһалаад байбал, һү абаха арга бии гэжэ тодорно. Холмогорой үнеэд жэлдээ 5000—5300 килограмм һү үгэдэг гээшэ ааб даа. «Эстония» совхозой һаалишад арга боломжонуудаа үргэнөөр хэрэглэжэ үшөөл шадаагүй гэжэ хэлэхэдэ алдуу болохогүй. Эндэ һаалишадай зэмэ үгы. Манай Хойто-Байгалда бэлшээриин газар үгы шахуу ха юм. Энэ холмогорой үүлтэрэй үнеэд һайн бэлшээридэ ябаха ёһотой аад, мүртэй адуулагданагүй. Зундаа Кичерэ голой эрьеэр бэлшээд лэ дүүрэшэнэ. Энэ совхозой үнеэд зундаа һайнаар бэлшээгүй дээрэһээ һүеэ үшөөл багаар үгэнэ. Үнеэдэйнгээ һү шэмээ дээшэлүүлхын тула бидэ бэлшээриеэ үргэдхэхэ ёһотой болонобди. Ой модоной дундахи соорхойнуудые сэбэрлэхэ, олон жэлэй ногоо тариха хэрэгтэй. «Бурводстрой» трестын Кичерын ПМК-гай коллектив сабшалан, таряалан үргэдхэхэ талаар бага бэшэ хүдэлмэри хэдэг юм. Һүүлэй мэдээгээр эдэнэр 1200 гектар сабшалангай газар сэбэрлээд, тэндээ олон жэлэй ногоо таряа. Энэмнай үшөөл бага байна. Сабшалан, таряалангай газар үргэдхэжэ, үбһэ, овощ, олон жэлэй ногоо ехээр хуряаха зорилго урдаа табиха болонобди. Бүдүүн тэжээл болон силос элбэгээр бэлэдхэнгүйгөөр һү, мяха ехээр үйлэдбэрилэн абаха тухай шэбшэһэнэйшье үлүү хаш. Бидэ зундаа 40 мянган центнер үбһэ бэлэдхэхэ, 50 мянган центнер силос дараха ёһотойбди. Холын область, хизаарнуудһаа үбһэ, һолоомо асарха гээшэ дэмы хэрэг. Районой ажахынууд өөрынгөө хүсэ, шадалаар үбһэ бэлэдхэжэ, силос даража, үйлэдбэрилжэ шадаха гэжэ ойлгодогбди. Тиигэжэ бидэ һү, мяха хямда сэнтэйгээр үйлэдбэрилжэ, районойнгоо ажалшадай хэрэглэмжэ хангаха аргатай болохобди.

М. ШУМАДА,
Хойто-Байгалай АПО-гой ахамад зоотехник.

Зэдын районой «Октябрьский» совхозой Түбэй һү һаалиин фермын коллектив һү һааха энэ жэлэйнгээ түсэбые хоёр һарын саада тээ дүүргэһэн байна. Һаалишад Ц. С. Ербанова, М. Г. Дашеева, Г. Ч. Хандуева, А. М. Гомбоцыренова гэгшэд мүнөө үнеэн бүриһөө 4000 килограмм һү һаагаад байна.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: КПСС-эй гэшүүн Цыцыгма Семеновна Ербанова.

С. БАЛДУЕВАЙ фото.

ЭМХИДХЭЛЭЙ ПЛЕНУМ

КПСС-эй Зэдын райкомой пленум боложо, эмхидхэлэй асуудал хараба. КПСС-эй райкомой нэгэдэхи секретаряар хүдэлжэ байһан В. А. Ивановой партиин рескомой секретаряар һунгагдаһан ушарһаа тэрэниие пленум уялгануудһаань сүлөөлбэ.

КПСС-эй Зэдын райкомой нэгэдэхи секретаряар **Сандок Базарович Жаргалов** һунгагдаба.

Буряадай ССР-эй Верховно Соведэй Президиумдэ

Ниитын гурим хамгаалха ба социалис хуули ёһо бэхижүүлхэ талаар габьяатай байһанайнь түлөө Буряадай ССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Указаар хүндэтэ нэрэ зэргэнүүд олгогдобо гэбэл:

«БУРЯАДАЙ ССР-эй ГАБЬЯАТА ЮРИСТ»

Агафонов Анатолий Ильичтэ — Буряадай ССР-эй Дотоодын хэрэгүүдэй министерствын мүрдэлгын таһагай начальнигай орлогшо.

Обарчук Лидия Алексеевнада — арадай депутадуудай Советскэ районно Соведэй дотоодын хэрэгүүдэй таһагай мүрдэлгын отделениин ахалагша мүрдэгшэ.

«БУРЯАДАЙ ССР-эй ТРАНСПОРТЫН ГАБЬЯАТА ХҮДЭЛМЭРИЛЭГШЭ»

Дорофеев Николай Максимовичта — Буряадай ССР-эй Дотоодын хэрэгүүдэй автоажахын авто-заһабарилгын мастерскойн начальник,

Новикова Валентина Ивановнада — Буряадай ССР-эй Дотоодын хэрэгүүдэй министерствын автотранспортна албанай начальник.

* * *

Ниитын гурим хамгаалха талаар олон жэлэй туршада һайнаар ажаллаһанайнь түлөө Буряадай ССР-эй Верховно Соведэй Президиум **Хүндэлэлэй грамотаар** шагнаба гэбэл:

Амагзаев Анатолий Алексеевичые — арадай депутадуудай Железнодорожно районно Соведэй гүйсэдкомой дотоодын хэрэгүүдэй таһагай милициин ахалагша участково инспектор,

Будаев Семен Будаевичые — арадай депутадуудай Хэжэнгын районно Соведэй гүйсэдкомой дотоодын хэрэгүүдэй таһагай начальник,

Заиграев Михаил Никифоровичые — Буряадай ССР-эй Дотоодын хэрэгүүдэй ОВ 94/2 албан зургаанай начальник,

Иванов Михаил Дорофеевичые — Буряадай ССР-эй Дотоодын хэрэгүүдэй министерствын авто-ажахын жолоошон,

Молоков Владимир Ильичыю арадай депутадуудай Сэлэнгын районно Соведэй гүйсэдкомой дотоодын хэрэгүүдэй таһагай начальник,

Цырендоржиев Антон Ламожаповичые — арадай депутадуудай Захааминай районно Соведэй гүйсэдкомой дотоодын хэрэгүүдэй таһагай начальнигай орлогшо.

* * *

Хүдөө ажахын үйлэдбэриие хүгжөөхэ талаар габьяатай байһанайнь түлөө Буряадай ССР-эй Верховно Соведэй Президиум 1990 оной ноябриин 20-ной Указаар хүндэтэ нэрэ зэргэнүүдые олгобо гэбэл:

«БУРЯАДАЙ ССР-эй ГАБЬЯАТА МАЛШАН»

Базарова Александра Петровнада — Зэдын районой Оёорой совхозой һаалишан.

«БУРЯАДАЙ ССР-эй ХҮДӨӨ АЖАХЫН ГАБЬЯАТА МЕХАНИЗАТОР»

Федотов Владимир Евгеньевичтэ — Зэдын районой Оёорой совхозой тракторист.

* * *

Үйлэдбэриин үндэр дүнгүүдые туйлаһанайнь түлөө Буряадай ССР-эй Верховно Соведэй Президиум 1990 оной ноябриин 20-ной Указаар **Хүндэлэлэй грамотаар** шагнаба:

Борисов Николай Никифоровичые — Зэдын районой Оёорой совхозой ахалагша хонишон,

Калинин Павел Ивановичые — тракторист,

Дармаев Николай Болотовичые — жолоошон,

Санамян Гриша Михайловичые — барилгашан.

* * *

Барилгын талаар габьяатай байһанайнь түлөө Буряадай ССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй 1990 оной ноябриин 20-ной Указаар Загарайн районой Хандагатайн ой модоной промышленна комбинадай директор Виктор Иванович **Молчановта «Буряадай ССР-эй габьяата барилгашан»** гэһэн хүндэтэ нэрэ зэргэ олгогдобо.

* * *

Соёлой болон искусствын талаар олон жэлэй туршада аша үрэтэйгээр ажаллаһанайнь түлөө Александр Иванович **Тиминиие** Буряадай ССР-эй Верховно Соведэй Президиум 1990 оной ноябриин 21-нэй Указаар **Хүндэлэлэй грамотаар** шагнаба.

Дэлгүүрэй экономико:

бодомжонууд, харaа шэглэлнүүд

ГҮЙГӨӨШЫЕ САР ТЭРГЭДЭ ОРУУЛХАГҮЙТ...

«Сүлөөтэ эдэбхи», «дэлгүүрэй экономико» гэhэн үгэнүүд мүнөө манай ниитэ олоной, бүхы зоной анхарал татана гэхэдэ, алдуу болохогүй. Иимэ харилсаануудай үргэнөөр дэлгэрхэдэ, округ, область, гүрэн доторхи байдал hайжарха hэн гэжэ үсөөн бэшэ хүнүүд найдана бшуу. Теэд арад зоной энэ найдал хүсэндөө оротороо нилээд олон бэрхэшээлнүүдые дабажа гараха болоно.

Үнэн дээрээ эдэ hаалта дабаануудые нэн түрүүн гүрэнэй хүтэлбэри бии болгоно гэхэдэ, алдуу болохогүй байха. hанаад үзэе. Хэды олон шэнэ арганuудые манай зоболонто хүдөө ажахыда нэбтэрүүлхыe hэдээб? 1956 онhоо эхилжэ совнархоз байгуулагдаа. КПСС-эй хүдөөгэй обком, хүдөөгэй райком гэхэ мэтэ ниитын эмхи зургаанууд байгуулагдаа бэлэй. 1965 онhоо эхилээд хүдөө ажахын «хүгжэлтын» шэнэ шата эхилээ ааб даа. Колхоз болон совхозууд улам үргэдхэгдөө, адар томо, абарга хүсэтэ техникээр хангагдаа. Ганса ажахын хэмжээндэ бэшэ, харин район, бүхэли область, республиканууд нэгэ тодорхой мэргэжэл — hалбари даажа абаад, тэрэнээ хүгжөөхэ зорилготой байгаа. Жэшээнь, Белоруссида—хартаабха. Узбекистанда—хлопок ургуулха гэhэн заабари дээдын газарhаа даалгагдажа, гансал энэ шэглэлынь, энэ hалбаринь урмашуулагдадаг, дэмжэгдэдэг байгаа .Манайшье округ энэ мэргэжүүлгын шугамhаа зайлаагүй гэжэ мэдэнэбди.

Округ доторoo нэгэ миллион хонитой болохо гэhэн уряа доро хүдэлhэнөө нютагаймнай зон булта hанаха байха. Газар уhанайнгаа арга боломжо хараада абангүй, хэтэрүү олоор мал, илангаяа хонин hүрэг үсхэбэрилhэнэй хойшолонгынь манда мүнөө эли болонхой. Хооhон болошоhон бэлшээринүүд, гэшхүүлжэ, үрэжэлгүй болошоhон сабшалангууд, холын нютаг эльгээгдэhэн үбhэшэд, hолоомо бэдэрhэн бригаданууд...

Тэрэ үедэ бидэ бүгэдэн толгойгоо эрьеhэн мэтэ ябаhан гээшэбди. Энээндэ үнэнхэhөө этигэhэншье зон байhан ааб даа. Тиигэбэ-ябабашье захиран хүтэлбэрилгын хойшолонгуудай тон муунь гэхэдэ, газар уhандаа, мал hүрэгтөө, оршон байгаалидаа эзэн бусаар хандалга болоо бшуу.

Дэлгүүрэй экономико, үмсэлэлгэ манай округ дотор ямар үндэhэтэйб гэжэ хараха болоо hаа, ехэ hонин нэгэ жэшээ байна. 1908 ондо мүнөө байгаа Ага-Хангилай Зүблэлэй газар дээрэ үмсын 379 ажахы (бүлэ) бии hэн. Эдэ хамтадаа 4875 толгой адуутай, тэрэнэйнь 1516-ниинь ажалай морид байгаа. Тэрэл зун ага-хангилайхид хамтадаа 52767 бухал үбhэ бэлэдхэhэн юм. Нэгэ бухалынь 5 пүүд (80 кг) хэмжээнэй гэжэ бодомжолходо, 42218 центнер үбhэн нөөсэлэгдөө ха юм

Харин «Победа» агрофирмэ 25.000 центнер үбhэ мүнөө жэлдэ бэлэдхээ. Юрэнхыдөө, бүхы округ дотор үсөөхэн лэ ажахы: Кировэй нэрэмжэтэ, «Путь Ленина», Наринай-Адагай фирмэнүүд, XXII партийна съездын нэрэмжэтэ колхоз иимэрхүү хэмжээнэй үбhэ тэжээл тус-тустаа мүнөө жэл бэлэдхээ. Тэрэ үедэ гараар сабшаhан, бухаллаад hурилhэн үбhэнэй шанар тухай хэлсээншьегүй, мүнөөнэйхиhээ hайн байhаниинь эли ааб даа. Хүн тиихэдэ даалгагдаhан хэрэгтээ ёhотой эзэн байhан хадаа, ажалдаа харюусалга ехэтэйгээр хандадаг hэм шуу. Табтаанайн hургуулиин багша Найдан Дамдиновай хэhэн тэмдэглэл соо иигэжэ бэшэгдэнэ: «Агын ба Сүүгэлэй бусад түрэлтэн (буряадууд) волостьнуудай түлөөлэгшэдэй хамтын суглаан дээрэ 1907 оной декабриин 8-най 71-дэхи номерой тогтоол абахадаа, 40 мянган хүн зонтой газар дээрэ 2 класстай ганса hургуулитай байжа болохогүй» гэжэ тэмдэглэhэн байдаг.

Тиихэдээ мүнөөнэй Агын округой буряад үндэhэ яhатанай тоо аяар тэрэ холын үе сагhаа үлүү ехээр олошороогүй гэжэ элирнэ. Мүнөөхил Ага-Хангилда 1908 ондо 2455 халуун амин зон байhан hаа, мүнөө 60 жэлэйнгээ ойе тэмдэглэжэ байhан «Победа» агрофирмэдэ, Ага-Хангилай Зүблэлэй харьяата зоной тоо 1490 хүрөө. Гушаад онуудай хуулигүйгөөр тушаалган, Эсэгын дайн манай хүгжэлтые нилээд хойшо татаhан гээшэ.

Гэбэшье, баримта хадаа. баримта юм. Буряадууд Агуехэ Октябриин хубисхалай урда тээ тиимэшье балар, мунхаг, манан соо төөри төөриhөөр хосорходоо дүтэлhэн арад бэшэ байhан ааб даа. Аралжаа наймаа хэжэ, Манжуур, Бээжэн, Долоо-Нуур, Амар, Нэршүү руу хубисхалай урда тээшье ошодог байhан. Догой нютагай орой баян, хоёрдохи гильдиин хүпеэс Засагай Жаб гэгшэ аралжаа наймаа хэжэ, Эзэн хаанай хотоор, Италяар аяншалдаг байhан. Тиихэдэ Благовещенск хото соогуур Бурхановка гэжэ горхон мүнөөшье урдаhаар зандаа. Энэ хадаа манай элинсэг хулинсагууд тэрээгүүр наймаа хэжэ ябахадаа, хари дайдын уhа голдо мүргэдэг, hүгэдэдэг, талаан үршөөхые гүйдаг байгаа ха юм.

Энээгээр бодомжолходо, агынхид дэлгүүрэй экономикын шэнжэ гээшые анханай мэдэдэг, шуhан соогоо яhала шэнгээhэн улад болоно гэжэ hанагдана.

Дэлгүүрэй харилсаанууд дүтэлжэл байна. Энээн тухай дуулаагүй, энээниие хүлеэгээгүй хүн гэжэ мүнөө сагта хомор ёhотой. Зариман дэлгүүрэй экономикын соносхогдомсоор лэ бүхы юумэн элбэг, баян болошохоор hанадаг. Тиимэ юумэн байхагүй гэжэ эртээнhээ ойлгоё. Дэлгүүрэй хуули хатуу ха юм. Хүнүүдэй hайнаар хүдэлхэ гээшэ хахад хэрэг. Нэн түрүүн хэhэн юумэеэ ашагтайгаар, барисаатайгаар худалдажа hураха шухала. Баруун, зүүн гүрэнүүдтэ «маркетинг», «бизнес» гэжэ аралжаа наймаанай тусхай ойлгосо байдаг ха юм. Эдэ үгэнүүдhээ бүри hая жэрхэдэг hаа, мүнөө тэрэ ойлгосонуудые бодото дээрэнь шудалха ёhотой болонобди.

Дэлгүүрэй экономико хадаа эдэбхигүй байжа шадахагүй. Имагтал үмсын, кооперативай, арендын, багашаг эмхинүүдэй хүгжэлтэ дэлгүүрэй эрхэ байдалда тон таарамаар гэжэ hанагдана.

Мүнөө дээрээ округ дотор иимэ хамтаралнууд тон үсөөн, үмсын эдэбхи огтолон үгы гэхэдэ болохо (зарим тэды дүй дүршэлтэй зон бии боложо байна). Жэшээнь, Ким Норбоевой ударидадаг «Ага» кооператив богонихон болзор соо нэгэ миллион түхэригэй шахуу продукци үйлэдбэрилжэ, хүндэ тон хэрэгтэй эд бараа, хубсаhа хунар, эдеэ хоол гаргадаг болоо. Энэ хамтарал ямар барилганuудые хээб гэхэдэ, гэр байра, аэропорт, нэхы хубсаhанай үйлэдбэри гэхэ мэтэ угаа шухала объектнүүд болоно. Иимээр эмхидхэгдэhэн, иимэ эдэбхи үүсхэлтэйгээр ажалладаг, үйлэдбэриин үндэр бүтээсэ түйладаг ондоошье хамтаралнууд дэлгүүрэй экономикын долгинhоо бэлээр hүрдэхэ, мэгдэхэгүй байха. Юуб гэхэдэ, өөрыгөө мэдэдэг, өөрыгөө хангадаг эдэ эдэбхитэд ямар бэ даа, хаанаб даа байhан гүрэнэй түсэб дүүргэнэ бэшэ, харин нэн түрүүн тойроод байhан хүн зоной аша туhада юумэ бүтээхые оролдоно бшуу. Энэ хадаа буянтайшье, дэмбэрэлтэйшье хэрэг гээшэ. Тиимэhээ өөhэдтэнь аша туhатайшье болоно.

Гэбэшье иимэ кооперативууд, арендаторнууд манай нютагта тон үсөөн гэжэ мэдэнэбди. Үмсын эдэбхи гаргадаг зон бүришье хомор. Колхозуудай арендна бригаданuудые бодото арендэдэ байна гэжэ эгээл мүнөө, дэлгүүрэй богоhо дээрэ бэеэ мэхэлхэ аргагүйбди. Хэнэйшье мэдэhээр, эдэ арендаторнуудай диилэнхи хубинь ямаршье эрхэгүй, бусад колхозникуудhаа ямаршье юумээр илгаагүй ха юм. Иигэжэ бэшэхэдээ, нэн түрүүн Урда-Агын Чапаевай, Согто-Хангилай XXII партийна съездын нэрэмжэтэ колхозуудай, «Дружба» агрофирмын хонишод «арендаторнууд» тухай хэлэнэб. Эндэ мүнөөхил урданайхяар хонишоной олзо хубааридаг, тэрээнэй хажуугаар, арендын түлбэри татагдахаhаа гадна эдэ «арендаторнууд» орхисооной болоод байна гэхэдэ, хамаагүй. Үшөө тиихэдэ мүнөө нэгэ иимэ ябадал бүхы газарта дэлгэрэнхэй. Имагтал колхоз, совхозууд газар уhая, адууhа малаа арендэдэ үгэжэ, тэрээнэйнгээ түлөө арендаторнуудые hанаhан соогоо «мүлжэнэ». Ямар ушарhаа иимэ муу заншал дэлгэрээб гэхэдэ, нэгэл харюутай. Мүнөөхил захиран хүтэлбэрилгэhөө, мүнөөхил бүхы юумэ адли болгохые хүсэдэг албан хойрог системэhээ эшэ үндэhэтэй юм.

hанана бээт, колхоз, совхозууд ажахын тоосоондо орожо, эсэсэй олзоhоо дулдыдан салин хүлhэнэй түлэгдэдэг болоhые? Тиихэдэ бүхы гүрэн доторхи колхоз, совхозуудай бухгалтернууд тон адли методико хэрэглэдэг байгаа бшуу. Тэрээнэй удаа арендын хахад-хухад бии болоо. Энэ ушарта дээрэhээ заабари хүлеэгдээ. Түрүүшээр тиигэд гээд болодог hэн. hүүлдэнь гүйсэд арендын бии боложо забдахадань, хуушанай заабаринууд hаад боложо эхилээ бшуу. hанаад үзыт! Сар тэргэдэ гүйгөөшые оруулжа болохо аал? Тэрээн шэнги арендые, кооперативые, тииhээ-тиитэрээ үмсын ажахые, тэдээнэй гаргаhан продукциие колхозой мэдэлдэ байлгахаар бэшэ ха юм.

Муу—hайншье hаа, Газар, Зөөри тухай Хуулинууд гараhан гээшэ. Тиимэ хадань дээрэhээ нэмэлтэ заабари хүлеэжэ байха бэшэ, харин бии болоhон Хуулинуудые хэрэглэн хүдэлгэхэ саг ерээ.

Үшөө нэгэ иимэ бодол: хүдөөдэ бултадаа үмсэ, арендатор боложо шадахагүй, хүсэ хүрэхэгүй зон, гэр бүлэ олон байха гэжэ мэдэнэбди. Мүнөө хүдөө нютагуудта тон хүсэтэй ажахынууд — колхоз, совхозууд, агрофирмэнүүд бии ааб даа. Тиимэhээ эдэ ажахынууд арад зониие социальна талаhаа хангалгын ехэнхи хубиие даaха уялгатай. Колхоз, совхозуудай, социалис гүрэнэймнай гол удханьшье тиимэ ха юм. Зүгөөр нютагуудта социалис байдал хүгжөөхэ, арад зоной, коллективүүдэй эрилтэнүүдые дүүргэхэ талаар Зүблэл баhал ехэ үүргэ дүүргэхэ уялгатай.

Б. ДАБАСАМБУЕВ.

Ага тосхон

Алдарта Байгалаа

аршалан хамгаалая!

ХАНГАЛТАГҮЙ МУУ БАЙДАЛТАЙ

«Профсоюзуудай курортнуудай талаар Буряадай областной соведэй байгаали хамгаалха хэмжээ ябуулганuудые хангалтагүйгөөр бэелүүлгэ тухай» асуудал Буряадай ССР-эй Госкомприродын коллегиин суглаан дээрэ хаража үзэгдөө. Тус соведэй курортнуудта hүүлэй хэдэн жэлэй туршада РСФСР-эй Уhанай кодекс хазагайрууулагдажа, байгаали хамгаалха хэмжээ ябуулганууд дүүргэгдэнэгүй. «Байкальский бор» санатори, «Аршаан», «Горячинск» курортнууд ямаршье зүбшөөлгүйгөөр өөрынгөө зоргоор уhа хэрэглэдэг байха юм. Сэбэрлэлгын түхеэрэлгэнүүдынь уhа хангалтагүй муугаар сэбэрлэhэнhээ боложо, анхан үгтэhэн зүбшөөл болюулагдаа hэн. Эдэ түхеэрэлгэнүүдээ нарижуулан hайжаруулжа, уhа hайн шанартайгаар сэбэрлэдэг болоходонь, уhа хэрэглэхэ тусхай зүбшөөл үгтэхэ ёhотой байгаа. Тус курортнуудай Байгал далай шадар оршоhон hэн тула иимэ шанга хэмжээ абтаhан юм.

«Аршаан» курортын сэбэрлэлгын түхеэрэлгэнүүд оньhон аргаар уhа сэбэрлэжэ шаданагүй. Тиигэжэ эндэ хэрэглэгдэhэн уhанай горитой хубинь элдэб бодосуудhаа сэбэрлэгдэнгүй Хэнгэргэ гол руу оруулагдана. Сэбэрлэлгын түхеэрэлгэнүүдэй хүдэлмэриие hайжаруулхын тула тосхоной коллектор, муухай уhые суглуулдаг амhарта hэлгэхээр түсэблэhэн байна. Гэбэшье эдэ объектнүүдэй барилга мүнөө болотор эхилээдүй. Юуб гэхэдэ, барилга хэхэ подрядчик олдоногүй бшуу. Дулаагаар хангадаг 7 котельнын санитарна байдал хангалтагүй муухай болонхой. Котельнэнүүдэй хажуугаар түмэр түдэгэ, нүүрhэн хаятай, мазут болоод бусад нефтепродуктнууд газар дээгүүр адхаатай.

«Горячинск» курорт hүүлэй жэлнүүдтэ байгаалида горитой хохидол үзүүлнэ. hайнаар сэбэрлэгдээгүй уhан эндэхи горхон руу оруулагдана. Шалгалта хэhэнэй ёhоор сэбэрлэлгын түхеэрэлгэнүүдэй хүдэлмэри муу гээд элирүүлэгдээ. Тиин азодтой зүйлнүүд хэмhээ 100, хүндэ бодосууд 5 дахин ехэ байгаа. Уhа сэбэрлэлгын технологиин хазагайруулагдадаг байhаниинь элирүүлэгдээ.

КПСС-эй ЦК-гай, СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй 1987 ондо баталан абаhан тогтоолой ёhоор «Байкальский бор» санаториин сэбэрлэлгын түхеэрэлгэнүүдые hэльбэн шэнэлэлгэ 1989 ондо дүүргэгдэхэ ёhотой hэн. Теэд курортнуудай соведэй эмхидхэлэй хүдэлмэри удаарууулhанhаа боложо, байгша оной июль hарhаа барилгашад эндэ хүдэлжэ эхилээ. Мүнөөдэрэй байдалаар тэрэнэй сметнэ үнэ сэнгэй оройдоол 6 процент хэгдээд байна. Гэхэ зуура барилгын материалнуудаар муугаар хангагдаhанhаа уламжалан, барилга хэгдэхэеэ болёо бшуу. Энээнэй хойшолон ехэ юм. Юуб гэхэдэ, санаторидо хэрэглэгдэhэн уhан сэбэрлэгдэнгүй шахуу Котокель нуур руу хаягдана ха юм. Санатори бог шоройгоо хаяха газаргүй hэн тула нуур шадар обоолдог байна.

Байгал далай хамгаалха, оршон тойронхи байгаали бузарлахагүй хэрэгтэ курортнуудай совет ёhотой анхарал хандуулнагүй, харюусалгаяа «Бурятстрой» нэгэдэлэй нүүдэл оньhожоруулагдамал 23-дахи колоннодо, республикын профсоюзуудай соведэй капитальна барилгын таhагта тохоно гэжэ коллегиин суглаан дээрэ тэмдэглэгдээ. Уhанай кодексын эрилтэнүүдые дүүргэхэ, байгаали хамгаалха хэмжээнүүдые абажа, бодото дээрэнь бэелүүлхээр профсоюзуудай курортнуудай талаар Буряадай соведэй хүтэлбэрилэгшэдые, «Аршаан», «Горячинск» курортнуудай, «Байкальский бор» санаториин ахамад врачнуудые Госкомприрода уялгалаа. Жэшээлхэдэ, «Аршаан», «Горячинск» курортнуудай сэбэрлэлгын түхеэрэлгэнүүдые hэльбэн шэнэлэлгые 1993 ондо дүүргэхэ ёhотой. Хиналтын органуудтай зүбшэнгүйгөөр амаралтын шэнэ байшангууд, аяншалгын баазанууд, пансионадууд баригдахаяа болёо. Курортнуудай соведэй түрүүлэгшэ Б. В. Кузьминай, 23-дахи ПМК-гай начальник Н. Я. Лебедевэй мэдээсэhэнэй ёhоор «Байкальский бор» санаториин байгаали хамгаалха объектнүүд 1991 ондо баригдажа дүүргэгдэхэ юм. Соведэй мэдэлэй курортнуудай сэбэрлэлгын түхеэрэлгэнүүдэй хүдэлмэри хинаха, Котокель нуур шадархи, Аршаан тосхондохи амаралтын байшангуудые шалгахаар байгаали хамгаалха талаар Прибайкалиин, Түнхэнэй районно комитедүүд уялгалагдаа.

Л. БАЛДАНОВА,
Госкомприродын экологическа пропагандын таhагай хүдэлмэрилэгшэ.
Т. ФОМИНА,
Госкомприродын уhанай нөөсэнүүдые хамгаалгын таhагай инспектор.

ХҮҮРГЭ БАРИГДАНА

Республикын ниислэл хотын Советскэ болон Октябрьска районуудые холбоhон Үдэ гол дээгүүрхи хүүргэ олон жэлэй туршада ашаглагдажа хуушараа, автотранспортын олоор ябахын аргагүй болоо. Тиимэhээ тэрэнэй хажууда шэнэ хүүргэ бариха шиидхэбэри абтаhан байна.

Мүнөө хүүргэ барилгын 34-дэхи отрядай коллектив эндэ барилга хэжэ эхилээ. Шэнэ хүүргэ хуушанайхиhаа тад ондоо байха юм. Хуушан хүүргэ дээгүүр зэргэ хоёр машинын ябаха аргатай байгаа hаа, эндэ 6 автомашина ябаха байна.

— Энэ хүүргэ 1994 ондо барижа, ашаглалгада тушааха түсэбтэйбди. Коллективнай иимэ хүүргэ бариха дүршэл шадабаритай болонхой. Гансал Сэлэнгэ мүрэн дээгүүр хоёр томо хүүргэ баряабди. Сэлэнгэ дээгүүрхи хүүргэ барилга дээрэ 8 миллион түхэригэй барилга-хабсаралгын хүдэлмэри хэгдээ hаа, эндэ 22,5 миллион шахуу түхэриг ашаглаха болонобди. Тус объектые саг соонь ашаглалгада тушаахын тула барилгын материалнуудаар hайнаар хангаха ёhотой. Теэд hайнаар хангана гэжэ хэлэхын аргагүй. Үнгэрэгшэ hарада материал асарангүй байhанhаа болоожо, 15 үдэр миин байха баатай болообди,— гэжэ прораб А. Н. Тюняков хэлэнэ.

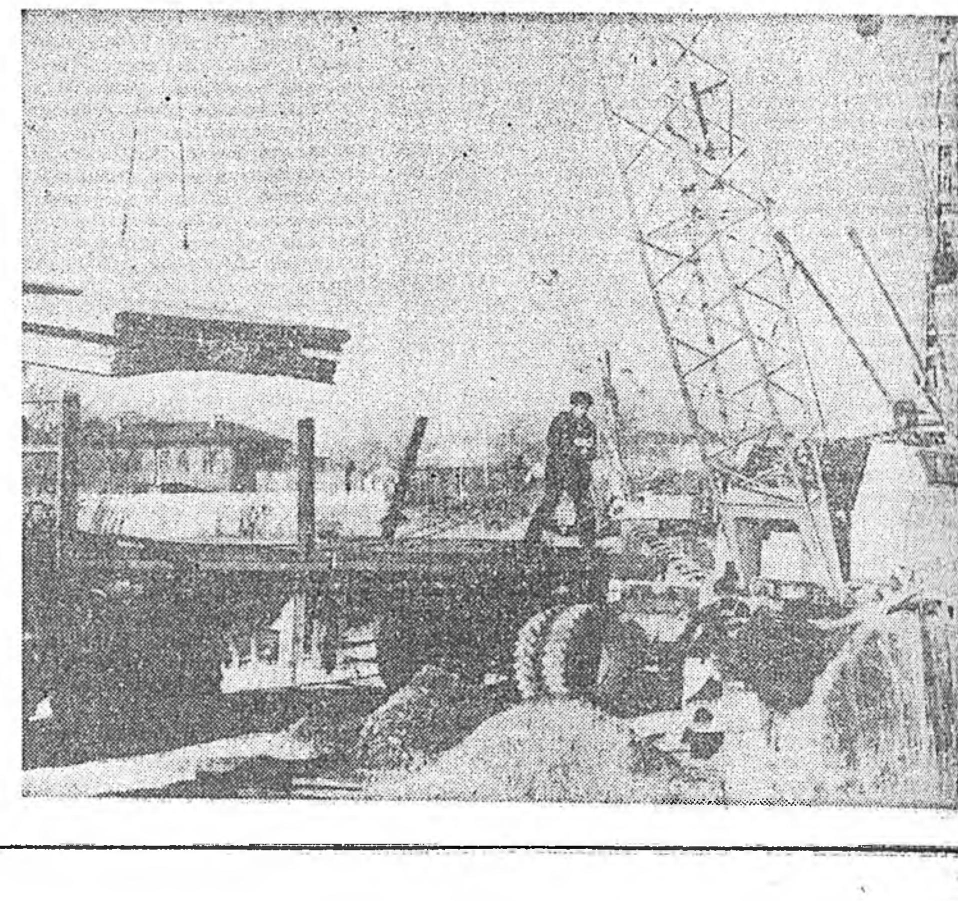
Хүүргын барилга дээрэ хабсаргагшадай, үрэмдэгшэдэй, барилгашадай бригаданууд хүдэлнэ. Хабсаргагшадай участогые прораб Л. Н. Тюняков хүтэлбэрилнэ. Тэрэ 30 жэлдэ эндэ хүдэлхэдөө, республика соо 12 томо хүүргэ бариhан байна. Бригадир А. Н. Хогшев, Г. Д. Арлятов гэгшэд мүн лэ үнинэй хүдэлжэ, гол мүрэн дээгүүр олон хүүргэ бариhан габьяатай. Тэдэнэрэй хүтэлбэрилдэг коллективүүд тогтонижонхой юм. Олон жэлэй туршада хүдэлжэ баян дүй дүршэлтэй болоhон тэдэнэр ямаршье орёо даабари дүүргэхэ хүсэ шадалтай. Тус коллектив барилгын материалнуудаар hайнаар хангагдаад байбал, даажа абаhан энэ объектээ саг болзортонь дүүргэжэ шадаха юм.

С. БАЛДУЕВ.

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: прораб А. Н. Тюняков, үнинэй хүдэлмэришэн С. И. Соколов; Үдэ гол дээгүүр шэнэ хүүргэ баригдана.

Авторай фото.

Совет орон дотор

БРЯНСК. Хотын Фокинско райондо байгуулагдаhан нэгэдэл олон үхибүүдтэй айлнуудые финансова ба экономическа талаар хамгаалгые хангаха уялгатай. Гурбан, тэрээнhээ олон үхибүүдтэй айлнууд тэрэнэй гэшүүд болоо юм. Эндэ 300 гаран иимэ айлнууд тоологдоно. Хүнгэлэлтэтэй гуримаар хоморой эд бараа худалдан абаха эрхэ олгоhон үнэмшэлгэнүүд тэдэнэртэ үгтөө.

СИМФЕРОПОЛЬ. Крымэй Черноземно тосхоной таряашад өөрынгөө «Рассвет» колхозые акционернэ бүлгэм болгохо шиидхэбэри абанхай. Гол фонднуудые хоорондоо адляар хубаагаа юм. hүүлэй 20 жэлдэ ажахыда хүдэлжэ абаhан салингайнь хэмжээгээр ямаршье түлбэригүйгөөр хүн бүхэндэ, тэрэ тоодо пенсионернүүдтэ пай үгтэнэ. Тэрэнь таряашанай зөөри болоно. Хэрбээ акционер байхаяа болёо hаань, пайн орондо мүнгэн түлэгдэхэ юм. Тэдэнэр пенсидэ гарахадаа, ажахыда хүдэлдэг үхибүүдтээ гү, али ашанар, зээнэртээ өөрынгөө пай дамжуулха, үгышье hаа өөртөө үлөөжэ, бүлгэмэй олзо мүнгэнhөө хубитаяа абадаг байха юм.

МАЛОРИТА (Брестскэ область). «Победа» колхозой хүн зон холын нютагуудта амархые ошохоёо Солиhон байха. Юуб гэбэл, тэндэ өөhэдынь элүүржүүлгын бааза нээгдээ юм. 25 гектар газарта хүдөөгэй «курорт» түбхинөө. Нуур шадарай амаралтын газар ба парк тэрэнэй мэдэлдэ үгтөө. Стадион баригдажа эхилээ.

САРАТОВ. Областиин «Камышевский» совхоздо радиотелефонно хэлхээ холбооной түрүүшын ээлжээн ашаглалгада оруулагдаа hэн. Эндэхи эгээл холын бригадануудай хонишод түрэл ба дүтын хүнүүдтэй телефоноор хөөрэлдэхэ аргатай болонхой. Районой бусадшье ажахынуудай хонишод бүхы округтой телефоноор хөөрэлдэхэ аргатай болоо юм.

МОСКВА. «Мак-90» гэhэн ниитэ хотын хэмжээ ябуулгын дүнгүүд согсологдобо. Бүхыдөө 26 гэмтэ ябадал элишэлэгдэhэн, наркотигуудта хабаатай 66 эрхэтэд баригдаhан байгаа. Наркотигуудые хэрэглэдэг, тараадаг хүнүүдhээ 300 ампул метадон, 1,5 шахуу килограмм марихуан ба эды шэнээн магай hолоомон буляажа абтаа. Наркотигуудай зарим хубинь усадхагдаhан, харин медицинэдэ хэрэглэгдэдэг препарадууд эмнэлгын эмхи зургаануудта дамжуулагдаа юм.

ТУЛА. Областиин түбтэ социально-экономическа хүгжэлтын коммерческэ банк байгуулагданхай. Бизнесменүүдтэ болон бага предприятинуудта урьhаламжануудые үгэжэ, арадай хэрэглэмжын эд бараа үйлэдбэрилгые хүгжөөлгэдэ туhалха гээшэ тэрэнэй зорилго болоно. Нютагай Соведүүдэй тусхай зорилготой программануудые бэелүүлгэдэ, шэнэ технологи нэбтэрүүлгэдэ банк туhалха ёhотой. Нөөсэлгын банкда мүнгэ хадагалhан эрхэтэдшье банкын ажал ябуулгада хабаадаха аргатай.

ВЛАДИКАВКАЗ. Горско хүдөө ажахын институдай эрдэмтэдэй болон конструкторнуудай байгуулhан «Хэмэл наран» гэhэн түхеэрэлгэ үбэлэй хии бараан үдэрнүүдтэ, хүйтэн hүнинүүдтэ мал ажалай комплекснуудые ба шубуунай фабриканuудые дулаагаар хангаха юм. Эндэхи прибор бүтээлгын заводто иимэ түхеэрэлгэнүүд олоор бүтээгдэнэ. Тугалнуудые, поршоонхонуудые, хурьгадые ультрафиолетовэ элшээр шаража арагалхын тулада, шубуунай фабриканууд болон инкубаторнуудта тэдэниие хэрэглэжэ болохо.

Алмалта, арьбалалтын арга нүхэсэл

ТҮМЭР ТҮДЭГЭЕЭ ТҮРГЭН ТУШААГЫТ

Металлургическа предприятинуудта түүхэй эд — руда хэзээдэшье аргагүй хэрэгтэй ааб даа. Теэд газар дороhоо малтан абаха гээшэ бэрхэтэй, хүндэ, мүн байгаалидахи нөөсэнь дууhашагүй бэшэл.

Ушар иимэhээ хоёрдохёо хэрэглэгдэхэ түмэр түдэгэ суглуулха гээшэ тон шухала хэрэг мүн. Хаядаhанда ороhон түмэр түдэгэ дахинаа хэрэглэмжэдэ оруулхадаа, буйлуулгань хүнгэн, амар ха юм. Тэрэ дарыдаа мартеновскэ гү, али конверторнэ пеэшэнүүдтэ дамжуулагдана бшуу. Харин руда малтан абажа, эд болгоходо, шахта, уурхай, фабрика, доменно пеэшэнүүд хүдэлгэгдэдэг, эдэ объектнүүдые барилгада ехэ мүнгэ зөөри гаргашалагдадаг.

Энээнтэй сасуулбал, түмэр түдэгэ хайлуулан буйлуулхада, ажалай гаргаша, үйлэдбэриин үлэгдэлнүүд hураггүй бага байха.

Энээниие сүм ойлгожо, түмэр түдэгэ ехээр суглуулан тушаадаг предприятинууд, эмхи зургаанууд олон. Республика дотор Загарайн районойхид ехэ хэмжээнэй түмэр тушааха даабаритай. Жэлэйнь түсэб —11.449 тонно түмэрэй хаядаhан. Эндэхи 81 предприяти болон эмхи зургаан түмэр тушаана. Гүрэнэй захилай хэмжээгээр 1990 ондо ямарнуудыень нэрлэлтэйб гэбэл, үйлэдбэриин «Бурятскагропромремонт» нэгэдэл, Хандагатайн, Онохойн модоной комбинадууд, Шулуутайн леспромхоз, Элхиин авто-заhабарилгын завод болоно. Жэшээлбэл, «Бурятскагропромремонт», нэгэдэл 4255 тонно тушааха даабаритай. Гэхэ зуура, зарим жэжэ эмхинүүд 3 тонно хүрэтэр түмэр түдэгэ тушаадаг юм. Жэшээлбэл, районой типографи, киносеть эгээл иимэ хэмжээнэйхиие суглуулдаг.

Хэрбээ hүүлэй дүрбэн жэлэй туршада зарим түмэр тушаагшадай түсэбтэ даабаряа урагшатай дүүргэдэг hаань, энэ хэрэгтэ, хойнотогшод мүн лэ олон. Горхоной леспромхоз (Н. М. Спиридонов), Онохойн ЛПК (С. П. Кушнарев), Элхиин авто-заhабарилгын завод (М. Н. Афанасьев), Загарайн лесхоз (Б. Н. Ловцов), «Талецкий» совхоз (В. А. Клочихин), районой киносеть (В. П. Потитий) гэхэ мэтэ түмэр тушаагшад даабари дүүргэлтэдэ ханамжатайгаар ханданагүй. Үнгэрhэн арбан hарын дүнгөөр абаад үзэхэдэ, 14 тонноhоо 188 тонно хүрэтэр түмэр түдэгэ «үритэhэн» коллективүүд бии.

Ямар ушар шалтагаанhаа иимэ юумэн болоноб? Магад, түмэрэй хаядаhан олдоногүй гү? Үгы ааб hаа. Суглуулха гээ hаа, хаагуураше элбэг. Гэхэhээ гадуур, суглуулагдаад, саг соогоо тушаагдангүй орхигдоhон түмэр түдэгэ ехэ гэжэ элирээ. Жэшээлбэл, Горхоной леспромхоздо 98, Онохойн модоной комбинадта 135, Загарайн лесхоздо 17, Үнэгэтэйн, «Талецкий» совхозуудта тус тустаа 30 ба 109, киносетьдэ 3 тонно түмэр түдэгэ бии гэжэ байгша оной ноябриин 15-да элирүүлээ hэмди. Гэхэ зуура, эдэ «үридэ» орогшод дан лэ hаа ехэ, дээгүүр түсэб үгтэнэ гэжэ үндэhэгүй гомдолдо абтанги. Теэд металлургическа заводууд түүхэй эдээр дуталдана, ядалдана гэжэ ойлгохо ёhотой ха юм.

Горхоной, Шулуутайн леспромхозуудта, Загарайн РАПО-гой бүхы ажахынуудта, бусадшье зарим газарта эбдэржэ, хэрэглэмжэhээ гаргагдаhан техникэ суглуулха, нэгэ доронь хадагалха тусхай талмайнууд үгы. Иимэ талмайнууд хатуу хушалтатай байха ёhотой.

Ямар үзэгдэл мүнөө ушарнаб? Машина, техникэ табидаг газарта түмэр түдэгэ хайша хэрэг, саана, наана хаягданхай харагдадаг. Колхоз, совхозуудай бухгалтеридэ, промышленна предприяти болон эмхинүүдтэ хэрэглэмжэhээ гаргагдаhан техникэ, оньhон түхөөлгэнүүд гүйсэд бүридхэлдэ абтанагүй.

Юрэнхыдөө, мүнөө жэл дүүрэнтэжэ, түмэр түдэгэ тушаагшад 1990 оной даабари сүм дүүргэхын түлөө оролдохо ёhотой.

Саг соогоо «Вторчермет» предприятида суглуулагдаа асархагүйдэнь, hарын hүүл багаар тус предприятиин талмайда багтахаяа болиторoo обоологдоно. Теэдшье түмэр асараhан автомашинанууд ээлжээндэ зогсожо, сагаа хэды hая гаана гээшэб.

Гансашье килограмм түмэр түдэгэ миинтэ бү hаягаарай. Республикын бүхы районуудай энэ талаар харюусалгата тушаалтад хүдэлмэреэ эрид hэлгээжэ, жэлэй дүүрэтэр даабаряа дүүргэхын түлөө оролдохо ёhотой.

Ч. БАТУЕВ.
Б. БЕРЛОВИЧ,
«Вторчермет» предприятиин инженернүүд.

Буряадай ССР-эй Верховно Советтэ

АЛУУ ХАЛААНАЙ АША ТУҺАДА

һуралсалай, соё... ртын асуудалнуудай ...үүлэй хэрэгүү... Буряадай ССР-эй Советэй комитедэй болобо. «Республика ...үүлинуудые, һургуу... ...дүй хүүгэдэй эмхи ...ые барилгын ябаса ...сэбүүд тухай» асуу... ...дай эрдэм һуралса... ...тр С. Д. Намсараев ...

...ондо Буряадай ССР-... ...инуудые, һургуули... ...дүй хүүгэдэй эмхи ...ые барилгада 37,3 ...үхэригэй капитальна ...нууд хэгдэһэн бай... ...бликын Министрнүү... ...эй, Бурятскагропром... ...промышленна пред... ...ай барилгын эмхи... ...барилганууды хэнэ ...стр элидхэлээ эхил...

...дүнгүүдээр 6 мян... ...һурагшадай һууритай ...нууд 1785 һууритай ...ороодүй хүүгэдэй ...рганууд баригдажа, ...а оруулагдаха ёһо... ...бликын барилгаша... ...боломжонуудые ха... ...ахада, жэл бүхэндэ ...а гаран һурагшадай һургуулинууд, 2—2,5 ...уритай һургуулида ...ргэдэй эмхи зургаа... ...дахa байна. 1—1,2 ...эй һууритай һургуу... ...—0,6 мянган хүнэй ...ад-яслинууд һандар... ...түйлдаа хүрэнхэй. ...римта мэдээнүүдэй ...ай эрдэм һуралса... ...о таһагуудта 86 һур... ...дашанхай. Тэдэниие ...ээлхэ гү, али заһа... ...ала. Эдэ һургуули... ...мянган һурагшад һу... ...Тиимэһээ шэнэ һур... ...хуушаржа һалаша... ...инуудай орондо ба... ...шуу.

...ропромсоюз, рес... ...промышленна пред... ...һургуулинуудые, һургуулида ороодүй хүүгэдэй эмхи зургаануудые ашаглалгада оруулха программые бэелүүлнэгүй. «2000 он болотор Буряадай АССР-эй ба Шэтын областиин Алас-Дурна зүгэй экономическа районой үйлэдбэрилгын хүсэнүүдые комплекснoop хүгжөөхэ тухай» КПСС-эй ЦК-гай болон РСФСР-эй Министрнүүдэй Советэй тогтоолой үндэһөөр мүртэй барилга хэгдэнэгүй. 3400 гаран һурагшадай һууритай һургуулинуудые барижа, ашаглалгада оруулха талаар энэ тогтоолоор хараалагдаһан даабарие «Бурятэнергын» РЭУ, «Татарский Ключ» гэжэ уурхайн управлени, Улаан-Үдын прибор бүтээлгын нэгэдэл дүүргэбэгүй. Бурятскагропромсоюзай капитальна һомололгонуудай ёһоор 9,2 мянган һурагшадай һууритай һургуулинуудай 5 мянганһаа халта үлүү һууритай һургуулинууд ашаглалгада үгтэхөөр хүлеэгдэнэ гэжэ элидхэлшэ саашадаа тэмдэглээ.

Түс тогтоолоор хараалагдаһан һургуулида ороодүй хүүгэдэй эмхи зургаануудые бариха даабаряа мотоор бүтээлгын, «Теплоприбор», «Электромашина» заводууд, Черемшанска, Холбоолжоной уурхайнууд, бусад зарим предприятинууд дүүргэбэгүй.

Эрдэм һуралсалай объектнүүдэй материальна үндэһэ һуурие һайжаруулхын тула министерство «Учпрофстрой» гэжэ ажахын тоосоото һуралсалай-үйлэдбэриин нэгэдэл байгуулха хүдэлмэри ябуулна. Тэрэ капитальна болон саг зуурын заһабаринуудые хэхэ, мүн бишыхан объектнүүдые бариха ёһотой.

1989 ондо республикын районуудта эрдэм һуралсалай хүдэлмэрилэгшэдтэ зорюулжа, дүн хамта 4473 дүрбэлжэн метр талмайтай хоёр квартиратай 30 гэр бариха түсэбтэй байһан һаа, тэрэнээ 5215 дүрбэлжэн метртэ хүргөө һэн. Энэ жэлдэ 7180 дүрбэлжэн метр талмайтай хоёр квартиратай 43 гэр барихые хараална. Зүгөөр энэнь 8600 дүрбэлжэн метртэ хүргэгдэхөөр хүлеэгдэнэ.

Улаан-Үдэ, Закаменск, Гусиноозерск хотонуудай багшанар гэр байраар мууса хангагдана. Эндэ нэгэ дабхар байрын гэрнүүдые барихые хоригдоно. Городой багшанарта байрын нэгэ гэр барижа үгэхэ тухай Арадай эрдэм һуралсалай министерствын гүйлтануудые хээшье һаань, капитальна һомололгонууд үгы гэжэ шалтаг барин шиидхэнэгүйл. Мүнөө үедэ 600 хүн хубиин гэр бариха хүсэлэнтэй юм. 20 участогай газар таһалжа үгэхэ гүйлтатайгаар Октябрьска районно Советэй гүйсэдхэхэ комитедтэ хандахадамнай, энэ эрилтыемнай хангажа шадабагүй. Районно Советүүдэй гүйсэдхэхэ комитедүүд арадай эрдэм һуралсалай органуудай хүдэлмэрилэгшэдтэ гэр байра таһалжа үгэдэггүй. Шефтээ абаһан һургуулинуудай, һургуулида ороодүй хүүгэдэй эмхи зургаануудай, техническэ училищинуудай хүдэлмэрилэгшэдэй гэр байрые һайжаруулхын тула базова предприятинууд мүртэй туһаламжа үзүүлнэгүй.

Арбан гурбадахи табан жэлдэ Буряадай ССР-эй Министрнүүдэй Советэй лимидүүдээр Арадай эрдэм һуралсалай министерство 27,6 мянган хүнэй һууритай һургуулинуудые, 4,3 мянган һууритай һургуулида ороодүй хүүгэдэй эмхи зургаануудые барижа, ашаглалгада оруулхые түсэблэнэ. Эдэ бүгэдэ залуу халаание һурган хүмүүжүүлхын аша туһада бэелүүлэгдэхэ хэмжээ ябуулганууд болоно гэжэ элидхэлшэ түгэсхэлдөө мэдүүлбэ.

Арадай эрдэм һуралсалай министрэй орлогшо Н. Т. Осипова үгэ хэлэбэ. Байгша оной юһэн һарын туршада республикын ниислэл хотодо, хүдөөгэй районуудта һургуулинуудай, хүүгэдэй саадуудай ямараар баригдажа байһан тухай дэлгэрэнгыгээр хөөрөө. Министрнүүдэй Советэй УКС Хүдэри-Сомон, Корсаково, Нижнеангарск, Бэшүүр, Шэнэ-Бэрээн һууринуудта, Закаменск хотодо һургуулинуудые, Тарбагатай, Ивалга һууринуудта хүүгэдэй саадуудые барина. Бурятскагропромсоюзай барилгын эмхинүүд Баунтын районой Амаладай, Джилиндын ба Ципиканай совхозуудта, Яруунын районой Түлдүүнэй, Целиннэ совхозуудта, Захааминай районой Цахирай, Дүтэлүүрэй, «СССР-эй 50 жэлэй ойн нэрэмжэтэ», Хамниин совхозуудта, Ивалгын районой Халюутын, Оронгын, Сэлэнгын совхозуудта, Хурамхаанай районой Ленинэй нэрэмжэтэ колхоздо, Сэлэнгын районой Химнын, Шасарганын совхозуудта, Тарбагатайн районой Никольско совхоздо, «Октябрь» колхоздо, Хориин районой Үдын, Дээдэ Тайлсын совхозуудта һургуулинуудые, хүүгэдэй саадуудые барина. Загарайн, Мухар-Шэбэрэй, Бэшүүрэй ба бусад районуудта барилга хангалтагүй муугаар хэгдэнэ.

— Табан жэлэй туршада Улаан-Үдэ хотодо 2446 хүнэй һууритай хоёр һургуули баригдаа. 42 һургуули хоёр халаанаар хүдэлдэг. Бүхы һурагшадай 35 процентнь хоёрдохи халаанда һурана. Хори гаран жэл соо Советскэ райондо һургуулида ороодүй хүүгэдэй нэгэшье эмхи зургаан баригдаагүй. Спортын 9 һургуулида 9 мянга гаран үхибүүд һурадаг. Зүгөөр эдэнэй нэгэниинhьшье өөһэдын спортын зал үгы юм. Дивизионнын, Солдатскын һургуулинууд хүндэ хүшэр байдалтай байһаар,— гэжэ арадай эрдэм һуралсалай городской управлениин начальник В. Б. Прокопьев хөөрэбэ.

Республикын Министрнүүдэй Советэй Түрүүлэгшын орлогшо Л. П. Табалаев үгэ хэлэхэдээ, арбан хоёрдохи түсэбтэ табан жэлэй үнгэрһэн үе соо һургуулинуудые, хүүгэдэй сад-яслинуудые барилгада 43 миллион түхэриг гаргашалагдаа гэжэ мэдүүлээ. Энэнь үнгэрэгшэ табан жэлэйхиһээ 23 процентээр үлүү ехэ байна. «Забайкаллес» нэгэдэлэй, Хойто-Байгалай районой, Сэлэнгын ЦКК-гай барилгын эмхинүүд илангаяа һайнаар хүдэлбэ, гэбэшье энэ табан жэлдэ 9,2 мянган хүнэй һууритай һургуулинуудые бариха түсэб дүүргэгдээгүй. Ушар шалтагааниинь юуб гэбэл, һургуулинуудые, һургуулида ороодүй хүүгэдэй эмхи зургаануудые бариха гээшэ экономическа талаараа ашаг үрэ багатай гэжэ тоолоһон дээрэһээ барилгын эмхинүүд анхаралаа һулаар хандуулна.

31-дэхи, 16-дахи, 37-дохи, мүн 2-дохи ба 3-дахи интернат һургуулинуудай директорнүүд: нүхэд Секретина, Тигайкин, Лубсанов, Именуров, Пак, «Улан-Удэтрансстрой» трестые эрхилэгшэ А. И. Калишевский, «Бурятжилгражданстрой» нэгэдэлэй ахамад инженер В. Ф. Иванов, «Бурятагропромстрой» нэгэдэлэй ахамад инженер Ю. М. Молчанов, «Бурятстрой» гэжэ территориально-барилгын нэгэдэлэй ахамад инженер Э. О. Алексеев, республикын Министрнүүдэй Советэй Түрүүлэгшын орлогшо Е. А. Тарасюк, «Учпрофстрой» фирмын коммерческэ директор Р. Д. Багадаев, Буряадай ССР-эй арадай депутадууд В. И. Корпусов, Н. И. Быков, И. С. Антонов, Л. Ч. Нимаева гэгшэд элидхэл зүбшэн хэлсэлгэдэ хабаадахадаа, ажаглалтануудые хэһэн, шухала дурадхалнуудые оруулһан байгаа.

Комитедэй түрүүлэгшэ С. В. Калмыков заседаниие хүтэлжэ, тэрэнэй дүнгүүдые согсолбо.

Б-М. ЖИГЖИТОВ.

Үнэр баян үндэһэн хэлэн

10. Боохоной нютаг хэлэн тухай

(Үргэлжэлэл. Эхиниинь январиин 25, 28, 30-най, февралиин 14-нэй, мартын 6, 16-най, апрелиин 3, 13-най, июниин 10-най номернуудта).

Энэ хэлээр Боохоной, Оһын буряадууд хөөрэлдэдэг. Эндэ готол, шаралдай, енгүүд, онхотой, онгой, хоогой, хурдууд, ноёд гэхэ мэтын үг удхатай улад һууна. Эндэхи нютагуудай үбгэд, хүгшэдынь иигэжэ зугаалдаг. Булгадһаа Туглаг гараа. Туглаг долоон хүбүүдтэй байгаа: Готол, Шаралдай, Енгүүд гэхэ мэтэ. Аргаһан гээшэ Готолой басаганһаа гараһан байгаа.

Боохон (Аргаһан) гэжэ нютагай Л. А. Асалханова (1910 оной, пээрээ готол) иигэжэ хөөрөө һэн: «Ашаэнда ерэһэн Аргаһан Худайн голоһоо ерэһэн гэжэ дуулаһа ймэб... Готол морьһы бэдэрнэ. Тэндэ хүн ушараад хэлнэ: энэ гол соош угаа ехэ уһан гэнэ (уһан бүээ, ялга, хооһон газар байгаа; мэхэлнэ өө даа). Уһа хараа бүээ тэрэ нөөхиш годоһоо тайлаад, үмдөө шамаад, уһаар тархана бшии даа. Тиигээд: «Горхо хараабүээ аад лэ, годоһоо тайлһан Готол» гэнэ хым».

Оһын районой Үлеэ нютагта 1906 ондо түрэһэн булууд яһанай Т. И. Алсадаев иигээд хэлээ һэн: «Обгони гурбан: Онгой, Онхотой, Хоогой-Худайн голоһоо ерэһэн. Булууһына тооже Худайн голоһоо ерэһэн».

Боохоной районд 1898 ондо түрэһэн хоогой яһанай Антон Манжиханов иигэжэ хөөрөө һэн: «Хоогой обгони отхон хүбүүн. Обгони ехэ хүбүүн — Онхотой. Түүни доодтихо — Онгой». Мүн энэ районой Боро Хаал нютагта түрэһэн онгой угай Иннокентий Матвеев иигэжэ хөөрэһэн байна: «Боро Хаалда хори гаран гэр, баран онгой. Онгойн төөбээ (литературнаар: хүгшэн эжы) баргад хүүни басаган. Онгой Обгони гурбанда орно. Обгон Туглая басганһаа гарһа ймэ гэхэ. Обгони гурбан Худайн голһоо нүүжэ ерээд, Удагтай хадайн хажуу талаар һуугаа. Эндэ уряана байһан хамнагад буряадһаа тэрьэлжэ, Илйэн толгойдо гараад, Түтүүрта (мүнөө Жигаловска район) мэдэлтэй болоо».

Боохоной нютаг хэлые буряад литературна хэлэнтэй сасуулжа, онсо өөрэ зүйлнүүдыень харуулая. Боохон, оһынхинай хэлэндэ абяанай талаар бии байгаа зарим илгаануудые энээнэй урда тээ алайр, үнгынхинэй хэлэн тухай бэшэхэдээ тэмдэглээ һэмди. Тиимэһээ энэ тэмдэглэл соогоо боохоной нютаг хэлэнэй үгын санда бии байгаа зарим илгаатай зүйлнүүдыень харуулая. Литературна хэлэндэмнай байдаггүй гү, али ондоогоор хэлэгдэдэг үгэнүүдые абаябди. Эндэ хониной хурьгые бугшаа, сурхайе шоошмой, таба һалаа набшые алаада ногоон гэхэ мэтээр нэрлэнэ. Оһойн голоорхин литературна «плати» гээшые «юбкэ» гэнэ, юбкые «хормой» гэнэ; самсые «армааси», столой аршуулые «үрүүр» гэжэ нэрлэнэ. Урда болоод зүүн тээхи буряадуудай хэлэдэггүй «бүтүү» гэжэ оролто үгые олон ушарта хэрэглэнэ. Жэшээ: «Бүтүү удаабээ ерхэ байһа ймэ» (литературнаар: удангүй ерэхэ байһан юм).

АРБАН ХОЁР ЖЭЛЭЙ БУРЯАД НЭРЭНҮҮД

«Елнүүдтэш барандана нэрэ үгэһыма (литературнаар: жэлнүүдтэш бултандань нэрэ үгэһэн юм). Нэрэ абхын тлеө ан гуу, али адаһан хадаа баляасаанда тэмсээд, ялаха (лит. илаха) ёһотой байһымуу юум. Ялаһан, бэрхэтэй, нүгэлтэйдэһэниин (литературнаар: мэхэтэй байһаниинь) баран арбан хоёр болһымаалам. Эгээн урайн тэмээн: «Орхо елын(э) миниин ел (лит. жэл) болог»,— гэһымэ (литературнаар: гэһэн юм). Хулгана: «Би багаш һаан, шамһаа уртажа нара гархы хархаб. Тиигээ хада орхо ел намһаа эхалха», — гэһыма. Хулганаш нүгэлтэйдэһыма (литературнаар: мэхэтэй байһан, мэхэлһэн юм). Нарон гархада, хулганаш тэмээни толгой дээрэ гаржа һуугаад баруун тээ нарни туяа хараад, наран гаржа байна гэжэ хэлээ хэм. Зүүшээ харһан тэмээн танэгдээдтьхоолом. Тиигээш хадаа тэмээниин: «Тэһэ дархам шамайе»,— гэһэниин, хулганан(а) нүхэндэ гүйжэ орһымаалам. Тэрэ шадмарын ёродо, орхо ели (литературнаар: жэлые) хулгана ел гэдэг болһыма. Тэрнэй һүүлээр үхэр ел. Тиигээд бара, туулай, улуу (литературнаар: луу), могой, морин, хонин, мүшэн, тасяа, нохой, гахай елнүүд гэжэ байхым аалам.

Туулай елшни муу ел. Урайниин тиимэгшөөн бии. Бараглаад үзээрэй лаа. Юундэш тиигээд түдэгшаб. Туулай елдэ газар гандахуу, али ногоо урагкабой байхуу. Тариянша ургаабой байхаяа һаатхабой (литературнаар: тариншье урганагүй байхадаа болохо). Морин ел үхэр ел хоёршни хүштэй һайн елнүүд.

(Энээниие 1886 ондо түрэһэн **Мария ЯКОВЛЕВАҺАА** 1954 ондо М. Багаев научна экспедицидэ ябахадаа бэшэжэ абаа. Энэнь Буряадай ниитын эрдэмэй институдай гар бэшэгэй таһагай хадагаламжада байдаг).

ҮХЭР НЮТАГАЙ ОНЬҺОН, ХОШОО ҮГЭНҮҮД

1. Эхэ хүүн эсхэһэнээ
дүүргэхэ,
Эрэ хүүн зориһоноо
дүүргэхэ.
2. Гари (лит. гарай)
хүдэлхэдэ,
Аман хүдэлхэ.
3. Хуушан тура
(литературнаар: гэр, байшан)
дулаа барьхабой,
Худалша хүүн үргөө (лит.
үргэеэ) барьхабой.
4. Оёор бой торходо хэ
бай адли,
Ой бой (лит. ухаангүй)
хүүндэ хэлэ бай адли.
5. Адхарһан хадаа аяга
дүүрхэбэй.
6. Хэлхэдэ бэлэ,
Хэхэдэ бэрхэ.
7. Һайн мориндо эжэн
олон,
Һайн хүүндэ нүхэр олон.
8. Хүүн болохо багаһаа,
Хүлэг болохо унаганһаа.

Энээниие мүн лэ М. Багаев 1954 ондо бэшэжэ абаһан байна.

Цырендаша БУДАЕВ,
хэлэ бэшэгэй эрдэмэй доктор.

(Үргэлжэлэлынь хожом гараха).

соёлой байшан соо хүн багтаагүй, коридор соогуур байгаад шагнаа.

— Манай эндэһээ жюрин гэшүүд боложо, үшөө хэд ошооб даа!

— Линховоиной шаби, СССР-эй арадай артист Ким Базарсадаев жюрин түрүүлэгшэ байгаа. Баһал Линховоиной шаби, РСФСР-эй арадай артист Владимир Буруев жюридэ хабаадалсаа. Энэ мүрысөөнэй хүдэлмэридэ Лхасаран Лодоновичой басаган — РСФСР-эй габьяата артистка Дарима Линховорин хабаадалсаа. Монгол композитор Аврмид жюрин бүридэлдэ оролсоһон байгаа.

— Һүүлдэнь лауреадуудай концерт болоо гү!

ЛХАСАРАН ЛИНХОВОИНОЙ НЭРЭМЖЭТЭ

...даймнай суута дуушанай — СССР-эй арадай артист, ...эй Гүрэнэй шангай лауреат Лхасаран Лодонович Лин... ...й нэрэмжэтэ дуушадай мүрысөөн нёдондо анха тү... ...болоо һэн. Тиихэдээ энэ мүрысөөе заншалта болгохо ...һэн байгаа.

...жэлдэ болоһон конкурсын жюрин бүридэлдэ оро... ...ряадай ССР-эй Хүгжэм зохёогшодой холбооной прав... ...түрүүлэгшэ Б. О. ЦЫРЕНДАШИЕВТАЙ манай коррес... ...Ц. ДОНДОГОЙ хөөрэлдэбэ. Тэрэ хөөрэлдөө олоной ...толилбобди.

...жэлэй мүрысөөн... ...һаа, Монголһоо, Эр... ...жын Усть-Ордын Бу... ...тономито округһоо, ...жын Агын Буряадай ...то округһоо — дүн ...залуу дуушад сугла... ...мүрысөө үнгэргэхөөр ...һан эмхидхэлэй ко... ...а хоёр Гран-при, хо... ...хоёр 2-дохи, гур... ...шангуудые тогтоо... ...— гэжэ Базыр Очи... ...реегөө эхилбэ.— Ми... ...хада, энэ мүрысөөндэ ...хүбүүд ехэ һайнаар ...үшан нэгэ наһатай ...олотов аргагүй гоё ...хоолойтой (баритон) ...магһаа илгарма бай... ...элэхээр байна.

...нүхэрнай дуушанай ...шудалаагүй хүн аад, ...ёр дуулана гү!

— Хоёр жэлдэ Елбаевай класста һураһан ха. Тиигээд гэр бүлын шалтагаанаар һуралсалаа орхёо юм аа гү. Вячеслав Елбаев мүнөө хүгжэмэй училищиин вокальна таһагые даана гүб даа. Би хэлээ һэм: энэ хүбүүе ерүүлжэ, һургуулииень дүүргүүлхэ хэрэгтэй гэжэ. Доржи Болотов Гран-при абаал даа. 250 түхэриг шантай юм тэрэнь. Тиихэдэ РСФСР-эй арадай уран зурааша Дашинима Дугаровай толгойлдог Буряадай соёлой түбэй тусхай шан энэ дуушанда үгтөө. Тэрэнь хадаа сэбэр мүнгөөр хэгдэһэн буряад хутага, мүнгэн ооһортой. 500 түхэриг сэнтэй юм!

— Эхэнэрнүүд сооһоо Гран-придэ хэн хүртэбэ гээшэб!

— Манай хүгжэмэй училищиин хоёрдохи курсын оюутан Туяана Холбоева тэрэ үндэр шанда хүртөө. Баһал 250 түхэриг шан абалсаа. Тиихэдэ Усть-Ордын тусхай шанда хүртэлсөө. Тэрэнь — эхэнэрнүүдэй амаргүй гоё зүүдхэлнүүдэй бүхэли комплект. Үшөөл номин шулуугаар бүтээһэн амһарта бии.

— Бэшэ шангуудыень хэд абаа хаб!

— Бэшэ шангуудыень гү? Эрэшүүлһээ эхилбэл, Агын Хара-Шэбэр нютагай Жамсаран Сагаев нэгэдэхи шан абаа — 200 түхэриг. Үшөө комсомолой окружкомой шан үгтэлсөө. Эрхүүгэй Нагалаг нютагай адуушан Банзар Алсаев хоёрдохи шанда хүртэһэн байна. Тиихэдэ Монголой Хэнтэйн аймагай тусхай шан абаа. Агын «Победа» колхозой бэлэдхэлшэн Доржи Бадянов хоёрдохи шан, Ага тосхоной ГАИ-гай инспектор Баяр Батожаргалов, Доржи Дондоков гэгшэд гурбадахи шангуудые абаа.

— Эхэнэрнүүд!

— Монголһоо ерэһэн угаа һайхан хоолойтой хүүхэн **Цэнд-Аюуш** нэгэдэхи шан, Усть-Ордагай тусхай шан абаа. Ленинградай консерватори дүүргээд, Монгол руу хадамда гараһан Дашима Дандарова гэжэ бии юм. Улаан-Баатарта искусствын училищида багшалдаг юм байна. Цэнд-Аюуш Дашимагай шаби байшоо. Тиихэдэ Хэжэнгын хүүгэдэй саадай хүмүүжүүлэгшэ Баярма Дамдинова хоёрдохи, Усть-Ордын Оһын районой Хогто һууринай дунда һургуулиин лаборантка Ирина Ханхагшинова, Агын Зүдхэли һууринай Бэлигма Ринчинова гурбадахи шангуудые абаа.

— Үшөө ямар һонин байгааб!

— Балдан-Даша Мункуев, Түмэн Болотов, Баатар Цыдыпов, Сэсэгма Цыбжитова гэжэ дуушад дипломантнууд болоһон байна. Тиихэдэ дуушадай энэ мүрысөөндэ хабаадаһан һургуулиин һурагшадта «Найдал» гэжэ шангууд барюулагдаа. Тиимэ шангуудые абаһан үхибүүд гэхэдэ, Агын округой һургуулинуудта һурадаг Дарима Ринчинова, Ирина Дашиева, Дандар Майдариев болоно. «Найдал» гэжэ шанда хүртэгшэд сооһоо Зүдхэлиин дунда һургуулиин 9-дэхи классай һурагша Загда Дамдинжаповые онсо илгаха дуран хүрэнэ. Амаргүй гоёор дуулана. Шэхэндээ хабшуулхыень би Елбаевта хэлээ һэм.

— Дуушадай мүрысөөс зон хэр һонирхоноб!

— Одоол хэлсээнгүй! Агын

— Болоо даа! Гурбан час хахад саг соо концерт болоо. Зон ото һууна бшуу даа! Тиихэдэ мүрысөөнэй эхилээдүйдэ түрүүшын лауреадуудай концерт болоо һэн. Баһал зон олон байгаа.

— Танай эмхиин табин жэл һая болобо гээшэ ааб даа. Хүгжэм дуунай үшөө ямар һайндэр хүлеэгдэнэ гээшэб!

— Ерэн нэгэн оной июнь соо Улаан-Үдэдэ дуушадай бүхэроссин фестиваль зарлаха гэжэ байнабди. Халха-Монголһоо, Үбэр-Монголһоо, Хальмагһаа дуушадые урихабди. Энэмнай мэргэжэлтэ дуушадай фестиваль болохо юм. Буряадай ССР-эй Соёлой министерство, оперно театр, Хүгжэм зохёогшодой холбоон энэ фестивалиин үүсхэлшэд байха. Үшөө саашань алад хаража хэлэбэл, 1992 ондо Ази түбиин дуушадай нэгэдэхи фестиваль үнгэргэхэ һанаан бии.

— Һайн даа, Базыр Очировичi Һанаһан хэрэгтнай бүтэмжэтэй байг!

— Һайн бэлэйт!

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: 1. Жюрин түрүүлэгшэ К. И. Базарсадаев Д. Болотовто Гран-при барюулжа байна. 2. Наада захадань (зүүн гарһаа) лауреадууд Д. Болотов, Т. Холбоева, Цэнд-Аюуш.

Ц. ЦЫРЕНЖАПОВАЙ фото-зурагууд.

ТАСС · АПН
ХИЛЫН СААНАҺАА

УЛААН-БААТАР. Һүүлэй үе болотор эгээл олон гэшүүдтэй Монголой-арадай революционно парти МНР соогоо ори гансахан байгаа. Монголой арадай парти гэһэн хуушан нэрэеэ бусааха тухай хэлсэхэ хэрэгтэй гэжэ тэрэ тоолоно. МНРП-гэй ЦК-гай табадахи пленумэй баталан абаһан тус партиие шэнэдхэлгын программын проект соо энээн тухай хэлэгдэнэ. Амаралтын үдэр «Үнэн» газетэдэ тус проект толилогдоо һэн.

МНРП хадаа социалис уг зорилгонуудта үнэн сэхэ арадай-демократическа парти зандаа үлэхэ юм гэжэ документ соо хэлэгдэнэ. Марксизм-ленинизмын теори хэлбэришэгүй бата. гансахан зүб һургаал гэһэн урданай бодолһоо тэрэ арсана. Маркс, Энгельсэй болон Ленинэй һургаалнуудые сүм арсаха ябадалые буруушааха зууpaa, хүн түрэлтэнэй ухаан бодолой гайхамшагта туйлалтануудай нэгэниинь болохо тус һургаалые МНРП тоодог байха. Диалектическэ материализмын теориие ажал ябуулгынгаа методологическа үндэһэ һуури болгохоор парти хараална.

ГААГА. Советскэ Союзда эдеэ хоолой талаар яаралтай туһаламжа үзүүлхэ шухала тухай Нидерландын правительствын мэдүүлгые ороной хүн зон үнэн зүрхэнһөө хүлеэн абаба. СССР-тэ эльгээгдэхэ эдеэ хоолой зүйлнүүдые худалдажа абахын тула гэр бүлынгөө бюджедүүдһээ мүнгэн зөөри үгэхөөр бэлэн байһанаа Голландиин хүн зоной хахадһаа үлүү хубинь элирхэйлээ. Ниитын һанамжа мэдэжэ абаха талаар «Вара-Интервью» бюрогой үнгэргэһэн шэнжэлгэ энээниие гэршэлнэ.

Советскэ Союзай хүшэр хүндэ байдалда байһан ажаһуугшадта «хүдөө ажахын томо гүрэнэй» правительство ойрын сагта нимэ туһаламжа үзүүлхэ ёһотой гэжэ асуудалнуудта харюусагшадай диилэнхи олонхинь хэлэһэн байна. «Хэрбээ СССР-тэ туһаламжа үзүүлээгүй һаа, М. С. Горбачевой орон соогоо бэелүүлдэг хараа шугамда муугаар нүлөөлжэ болохо, энээн тухай бидэ гэмшэхэбди» — гэжэ СССР-тэ туһаламжа үзүүлхэ хүсэлтэй байһанаа Голландиин эрхэтэдэй 80 процент тайлбарилһан байна.

ВАРШАВА. Дэлгүүрэй экономикодо шэлжэн оролгын эрхэ байдалда байгаали хамгаалха политика бодото дээрэнь бэелүүлгэ, оршон тойронхи дайдые һайжаруулха арга болохо элшэ хүсэ хэрэглэлгын ашаг үрэ, оршон тойронхи дайдые хамгаалгын орёо хүшэр асуудалнуудые шиидхэлгэдэ харилсаа холбоо бэхижүүлгэ — оршон тойронхи дайдые хамгаалгын асуудалнуудаар Зүүн ба Баруун Европын оронуудай министрнүүдэй эндэ болоһон региональна уулзалгада нимэ гол темэнүүд хаража үзэгдөө һэн. Болгариин, Венгриин, Польшын, Румыниин, Чехословакиин, Югославиин ба Советскэ Союзай, мүн тэрэшэлэн Литвагай болон Украинын түлөөлэгшэд хабаадаа һэн. Оршон тойронхи дайдые хамгаалгын ба ФРГ-гэй ядерна реакторнуудай аюулгүй байлгын асуудалнуудаар ФРГ-гэй министрэй орлогшо ажаглагша боложо, уулзалгада хабаадаа һэн.

Оршон тойронхи дайдые хамгаалгын асуудалнуудаар министрнүүдэй зүбшэлэлгын орган байгуулжа, нютагай шэнжэтэй байгаали хамгаалгын шухала асуудалнуудые зүбшэн хэлсэхэ шиидхэбэри тэрэнэй заседанинууд дээрэ абтаа һэн.

СОФИ. Т. Живков болоод ороной партийна дээдын хүтэлбэриин гэшүүн байһан М. Балев тушаа мүрдэлгын хэрэгэй дүүрэһэн тухай Болгариин республикын гол прокуратура мэдээсэбэ. Мүнөө үедэ гэмнэлгын документ бэлдэгдэнэ, ойрын үдэрнүүдтэ энэ хэрэг сүүдтэ дамжуулагдаха гэжэ БТА агентствын тарааһан мэдээсэл соо хэлэгдэнэ.

Засагаа хэтэрүүлэн, 26 миллион левэй элдэб зөөри үбэршэлөө, бусад хүнүүдтэ дамжуулаа гэжэ гэмнэгдээд, Живков уголовно харюусалгада хабаадуулагданхай. БКП-гэй ЦК-гай албан зургаанай жасаһаа, арадай Советүүдэй жасануудһаа квартирануудые тарааһан, аюулгүйе сахилгын ба хамгаалгын урданай управленеэр хүнгэлэлтэтэй гуримаар хүнгэн автомобильнуудые худалдаһан ябадалнуудынь Болгариин урданай хүтэлбэрилэгшын гэмтэ ажал ябуулгада тоологдоо юм. Элдэб зөөри үбэршэлһэнэй, ондоо хүнүүдтэ үгэһэнэй түлөө Балев сүүдтэ хабаадуулагдана.

Эд бараа—

...элбэгээр, шанартайгаар

ХИЛЫН СААГУУР МЭДЭЭЖЭ

...вско область. Өөрынгөө онсо бэлиг шадабаряар ...зурагуудтай авторска гоё һайхан подносуудые, зүүд... ...дэб янзын зүйлнүүдые Нижнетагильска «Корунд» гэ... ...ын тоосооной предприятиин коллектив бүтээн гарга... ...гарай мэргэжэлтэй уран зураашад эдэ бүтээлнүүдтэ ...е зурадаг. Тэдэнэй олонхинь уласхоорондын болон ...орой выставкэнүүдтэ хабаадаһан юм. Предприятиин ...хилын саана холуур мэдээжэ, суурхадаг байна.

...ДЭЭРЭ: «Корунд» предприятиин уран зураашадай ...коллективэй гэшүүд.

ТАСС-ай фотохронико.

Түрэл нютагаймнай түүхэһээ

Шэнэхээнэй буряадуудай түүхэ хадаа олон жэлнүүдэй туршада хүн зоной дунда хөөрэлдэжэ болохогүй, хориултай зүйл байһан юм. Хубилган шэнэдхэлгын үедэл хүршэ оршодог хоёр ехэ гүрэнүүдэй харилсаа холбоогоо дахяад нэргээхэдэ, Шэнэхээнэй буряадуудай тухай һонирхоодог болообобди. Манай газетын эдэбхитэй бэшээшэ В. Цыбенов түрэл арад зоноймнай, нютаг оронойнгоо түүхэ намтараар, арад зоноймнай ёһо заншалаар һонирходог хүн тула, Шэнэхээнэй буряадуудай намтар тухай һанамжануудаараа хубаалдана.

ШЭНЭХЭЭНЭЙ БУРЯАДУУД ТУХАЙ

Хэдэн арбаад жэлнүүдэй туршада Агын буряадуудай дунда «Шэнэхээнэй бандиүүд» гэһэн тайлбари үгэ дэлгэрэнхэй байгаа. Тэд ямар ушарһаа, юундэ Үбэр-Монголой Хүлэн-Буйрэй аймагта ажаһуугаһан буряадууд ингэжэ нэрлүүлэх болооб гэһэн асуудалда бидэнэй хэмнайшье абтанагүй ха. Зүгөөр, зарим наһатай хүн зон: «Зүблэлтэ засагһаа тэрьедэһэн, холоходо ороод дурагүй байһан бэшэ аал»,— гэжэ харюусадаг. Нүгөө бүлэг зон эдэниие Эхэ оронһоо урбаһан гэжэ тоолодог. Зүгөөр, хүн зонтой үни удаан хөөрэлдэһэн байхада, манай бүлэг нютагайхидай урагшаа гараһан ушар ондоохон шалтагаантай. Ушар юуб гэхэдэ, 20 гаран—30-аад онуудай хашалган, хамалганай үедэ Эрхүүгэй область, Енисейн хизаар руу сүлүүлхэһээ бэрхэшээһэн шадалтайхан буряадууд хүршэ оршодог Хитад орон руу эмгалан байдал бэдэржэ ошоһон гэжэ элирнэ. Монголдо буряадуудые муугаар угтаһан хэрэг тохёолдоо. Тиимэһээл, Хүлэн-Буйрэй ургэн тала дайдада манай үсөөн бэшэ үе изагууртан шэнэ нютаг эшэн олоһон намтартай. «Синэхэн-у бүрядуд-ун өйр-э-йин түүхэ-йин тойм» гэһэн нэрэтэй гахан дэбтэр соо тэндэхи буряадуудай намтар тухай хөөрэгдэнхэй. Бодонгууд Абида гэжэ хүнэй «Буряад монгол-ун тобчи түүхэ» гэһэн ном соо Шэнэхээнэй буряадуудай түүхэ һонирхолтойгоор бэшэгдээ байдаг. Эдэ хоёр ном соо хэлэгдэһэнһээ тобшолол хэхэдэ, Ага, Бооржын, Үлирэнги, Хуаандайн буряадууд Хүлэн-Буйрэй аймагта анха түрүүн 1918 ондо нүүжэ ерэһэн байна. Мэнэнэй тала, Хэрлэн голой эрьеэр, Шабарта, Хайлаар, Сэргэлжэ, Шорбог, Шара уһан гэжэ газарнуудаар барга монголой малшадаар хаяа хадхан буусаад түхээрһэн юм ха.

Манай эндэ Зүблэлтэ засагай байгуулагдажа эхилхэдэ, үсөөхэн баяшуул ажалшадтаяа Үбэр Монголдо нүүгаа гэдэг. Үбэр Монголдо нютагжаһан Урда Хорин дээгүүр зэндээтэ Бадарай Намдаг, Жамсараной Аюша, Раднын Абида түрүүтэй хоёрдохи бүлэг буряадууд Хүлэн-Буйрэй дайдада һуурижаһан түүхэтэй. Тэдэнэр шэнэ газар ерэмсээрээ, Хитад болон барга монголнуудтай үндэр түшэлгэтэй уулзажа, хэлсээ хэһэн байна. Гол түлэб эдэнэй ажаһуухаа болон малаа харуулаха бэлшээриин газар тодорхойлхыень гуйһан байгаа.

1918 ондо Забайкалида Зүблэлтэ засагай сар зуура унахада, Хоринһоо ошоһон ганса бэе бүһэтэйшүүл, залуу хүбүүд олошороо һэн. Ушарынь эдэнэр атаман Семёновой, барон Унгернын, Табхаевай сэрэгтэ татагдахаһаа айгаад, тиишэ ошоһон шалтагаантай. Гэхэтэй хамта Улаан Армиин сагаантаниие һамна бута сохижо, манай эндэ ерэхэ Зүблэлтэ засагай тогтоходо, сагаантанай сэрэгтэ алба хэжэ бүхэтэйшүүл байһан урагшаа гараһан гээшэ. Тиимэһээ олонхидынь хулгай худал хэдэг, мал адууһа аладаг, хаарта дэлгэдэг болоһон юм. Юрэдөөл, Хүлэн-Буйрэй аймаг дайдада ажана тэнхүн ажаһуудаг барга монголнуудта, мүн үрид ерэһэн буряадуудта һаад тойбо татажа эхилээ.

Иимэ ушарта урда Хоринһоо хидой удамаршан Намдаг нойён Хүлэн-Буйрэй аймагайхидтай нэгэтэ бэшэ хэлсээ хэжэ, хүсэлээ дурадхаа. Зүгөөр, хэлсээнэйнь эхиндэ туйлагдаагүй. Бүри хожом, мүн 1921 оной августын 28-да Майран-занги гэжэ яаманһаа буряадуудта Шэнэхээндэ нютагжаха тухай грамота-үдэтэ бэшэг барюулагдаһан байгаа. Тиигэжэ Шэнэхээндэ хүшүүн байгуулхын хэрэг эхилээ. Юундэб гэхэдэ, тэрэ үедэ Хүлэн-Буйрэй аймагта газар үргэхэ болоод тала дайдада, хүбшэ тайгада Ород оронһоо ерэһэн дээрмэшэд хүн зондо аюул усал ушаруулжа, һалахаа болиһон байгаа. Тиигэжэл тэндэ нютагжаһан буряадууд, хамнигад дайсадтай тэмсэхэ хэрэгтэ тон ехэ нүлөөлһэн байгаа бшуу.

Тэрэ үедэ барга Монголой Майран-занги яаман хэрэг ябуулгаа манжуур хэлэн дээрэ эрхилдэг байгаа. «Тэдэ буряадууд манжуур хэлэн мэдэхэгүй байһан тула, хэрэг ябуулгаа хуушан монгол бэшэг дээрэ эрхилхыень гуйһан дэ зүбшөөгөө һэн. Ород гүрэнһөө Хитад орон руу ошоһон буряадууд 1925 он болотор баранда Шэнэхээн зөөжэ ерэһэн юм. 1924 ондо Шэнэхээнэй буряадууд шэнэ газартаа нютагжаһанай урманда айхабтар ехэ найр наада эмхидхэжэ, Хүлэн-Буйрэй аймагай зониие тэрээндэ уряа һэн. Буряадууд айлшадаа мүхэдүүлэнгүйгөөр хүндэлхын хажуугаар тэдээндэ хазаар номтотой, эмээл тохомтой эрээн һайн моридые бэлэг барьһан байна.

Урданай домогто хэлэгдэһэнээр, Шэнэхээн гэһэн газарта үнинһөө хүн зон яһала ажануудаг байгаа. Теэд бултадаа тарбаган тахалда дайрагдажа, үхэшэһэн юм ха. Энэл ушарһаа хойшодоо хүн зон тэндэ ажаһуухаа айдаг болоһон байгаа бшуу.

1929 ондо үшөө нэгэ бүлэг буряадууд Урда Хоринһоо Шэнэхээн руу зөөжэ ошоһон гээшэ. Харин 1932 ондо манай оронойхи хилын харуул шангалхадань нютагайхидай хүршэ оронойнгоо газар дайдада руу ошохо аргагүй болоһон юм.

Зүгөөр урид тэрээн руу ошоһон буряадуудые «шэнэхээн бандинууд» гэжэ оголон нэрлэжэ болохогүй гэжэ һанагааб. Ушарынь, эдэнэй олонхидынь хамаатаниинь бэеэ хамгаалхын, Үбэр Монгол ошоһон юм. Шэнэхээнэй буряадууд үсөөнэйн лэ Табхаевай, Семёновой сэрэгтэ алгатай хүбүүд яһала бии бэлэй. Зүгөөр, тэдэнэй гэр бүлэ бодото байдал дээрээ Шэнэхээнэй буряадуудай бүрин тэрээнһээ ондоо байгаа. Урданай Хитадай ажаһуугшадые элдэб түрэлхи буряадуудаар баадалжа, тэдэнэй үрэ хүүгэдые эрдэм бэшэгтэ һургаа. Тон шуһалан нииие үбһэ хуулжа, ажаһуухаа һайн бурин моридые, хонидые үдхэдэг болобо...

Хуушанай гоминдан засаг буряадуудай өөһэдтөө һургуулитай байхыень хоридог һэн. Зүгөөр японтоной Хитадай газар эзэлхэ үе соо хэдэн буряад һургуулинуүд нээгдэжэ, тэндэ үхибүүд монгол, япон хэлэнүүдые, тоо бодолго, түүхэ, географи шудалдаг болоһон гэхэ. Хожомоо Шэнэхээн буряадууд сооһоо эрдэмтэй олон нүхэд урган гараһан байна. Хүхэ-Хотын Ехэ һургуулиин профессор Анчигай Албажан, хэлэ бэшэгэй эрдэмтэн Бадмын Дабадагба, амитан бодос (биологи) шудалһан Аюшын Жигмитдоржо, ород, монгол, хитад хэлэнүүдые шудалһан Согтын Бадарха гэгшэд тэдэнэй тоодо оролсонод. Эдэнэр профессор нэрэ зэргэтэйнүүд юм.

Онсолон тэмдэглэхэ юумэн гэхэдэ, Шэнэхээнэй буряадууд түрэлхи хэлэеэ, ёһо заншалаа ёһотоор сахижа ябадаг зон гэхэдэ, алдуу болохогүй. Тиимэһээ бидэ Шэнэхээнэй буряадуудтай харилсаа холбоогоо улам үргэдхэжэ, ёһо заншалаа түргөөр һэргээхые оролдохо болонобди.

Шэнэхээнэй буряадуудай түүхэ намтар энээхэн хөөрөөгөөр хизаарладаггүй юм ааб даа. Тиимэһээ Шэнэхээнэй хүн зоной байдал һуудал мэдэхэ нүхэд өөһэдынгөө һанамжа хэлэнэ бэзэ.

В. ЦЫБЕНОВ.

Ага тосхон.

АШАНАР, ЗЭЭНЭРЭЙНЬ ОМОГОРХОЛ

Данзан Шойсоронович Будаев байгша ондо 70 наһанайнгаа ойе һайндэрлэхэ һэн. Харин тэрэ хорин нэгэн жэлэй урда тээ автомашинын аюулда орожо, сагһаа урид наһа бараа бэлэй. Тиихэдэ нүхэр Будаев Далахайн найман жэлэй һургуулиин директорээр хүдэлжэ ябаһан юм.

...Залуу наһанайнгаа эгээл зол жаргалтай жэлнүүдые тэрэ үетэн нүхэдтэеэ хамта Эсэгэ оронoo хамгаалгын Агууехэ дайнай гал дүлэн соогуур ябажа үнгэргэһэн байна. Энээниинь олон тоото орден, медальнууд гэршэлнэ. Данзан Будаев Ленинград хотые фашис нохосуудһаа сүлөөлэлсэжэ ябаһаар зүүн хүлөө хүндөөр шархатаа бэлэй.

1944 ондо тэрэ тоонто нютагаа бусажа ерэмсээрээ, Табалангут һууринай һургуулида багшалжа эхилһэн байгаа. 1946 оной зун Улаан-Үдэ ерэжэ, багшанарай институдай буряад хэлэнэй факультедтэ ороһон юм. Институдта һуралсажа ябахадаа шатарай наадаар һонирходог, олон тоото мүрысөөнүүдтэ хабаададаг болоһон байгаа.

— Ном һудар үзэхэдөө һүбэлгэн бэрхэ һэн. Бидэнээ эдеэ хоолоор хангахын түлөө энэ тэрэ хүдэлмэри хээд лэ, хододоо мүнгэтэй байдаг һэмди. Энээнэйнгээ хажуугаар шатарай наадандa таһалгаряагүй хабаадажа ябахадаа, эртэ урдын нааданудай нюусануудые ёһотоор шудалһан гэхэ байнаб. Һүүлдэ Түнхэндөө ерээд байхадаа балшар жаахан үхибүүдые шатарай нюусануудтай танилсуулжа һургаһан гээшэ,— гэжэ тэрэнэй хани нүхэр Дарья Сырен-Доржиевна хөөрэнэ.

Би энэниие ехэ дүтөөр һананаб. Тиихэдэ жаахан ябагдаа. Тэдэнэй гэртэнь ороходош, долоон үхибүүдынь шатараар наадажа һуудаг бэлэй. Данзан Шойсоронович хаанашье хүдэлжэ ябахадаа, Галбайда гү, али Зүүн-Мүрэндэ, үгышье һаа Сагаан-Нуур, Толтой, Шиимхэ, Тоори, Далахайда гү, хамаагүй, сүлөө сагай гарахатай зэргэ шатараа дэлгэжэ, һорёо мүрысөө үнгэргэжэ байдаг һэн.

Нүхэр Будаевай шатарай наадандa һургаһан хүбүүд һүүлэй һүүлдэ районой, республикын түрүү һуури эзэлхын түлөө үнгэргэгдэдэг нааданудта хабаададаг болоо бэлэй. Тэдэнэй дундаһаа Бадма Амбаев, зээ хүбүүн Гомбожап Будаев, Доржи Дондоков, Василий Токуренов, залуу багша Виктор Холхоев болон бусад шатараар наада наадаһаар нэгэдэхи разрядтай болоһон байха юм. Мүнөө эдэнэр тоонто нютагуудтаа эртэ урдын һонирхолтой наадандa залуу үетэниие хабаадуулжа ябадаг.

Данзан Шойсороновичой хүбүүд, басагад бултадаа шатарай наадандa дуратай юм. Людмила басаганиинь шатараар спортын мастерта кандидат, Любань нэгэдэхи разрядтай шатаршан юм.

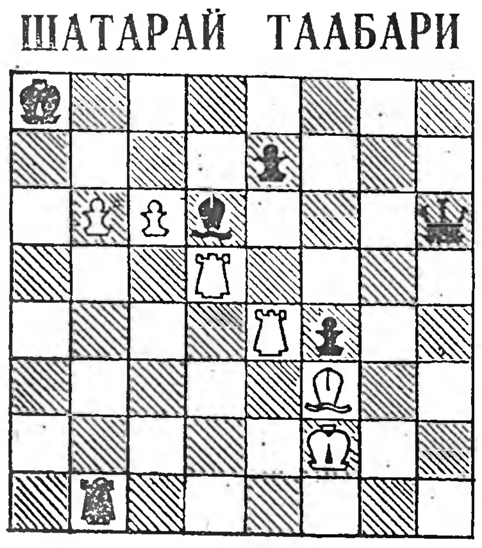
Гэр бүлын үхибүүд бултадаа шахуу Дарья Сырен-Доржиевна эхэтэйгээ Улаан-Үдэ хотодо ажаһууна, ажаллана. Гансал Любовь Данзановна тоонто нютагтаа математикын багшаар хүдэлнэ. Эдэнэрэй дүрбэниинь Доржи Банзаровай нэрэмжэтэ багшанарай институт дүүргэнхэй, нүгөөдэ гурбаниинь медицинын албанда бэеэ зорюуланхай. Мүнөө нүхэр Будаевай аша, зээнэрнүүдынь мүн лэ шатарай наадандa дурланхай юм.

Тээсгэн үри хүүгэдынь, ашанар, зээнэрынь үбгэн эсэгынгээ 70 жэлэй ойдо зорюулжа, шатарай мүрысөө эмхидхэһэн байна. Һайн һайхан үүсхэлыень Түнхэнэй районой физкультура болон спортын комитет, арадай һуралсалай таһаг дэмжэлсэжэ, һонирхолтой мүрысөөн үнгэргэгдөө һэн. Районой арадай судья В. А. Раднаев, арадай депутадуудай Түнхэнэй районно Соведэй гүйсэдкомой хүдэлмэрилэгшэ В. С. Холхоев хоёр мүрысөө эмхидхэхэ, үнгэргэхэ хэрэгтэ эдэбхи үүсхэлтэйгээр хабаадалсаа гэжэ тэмдэглэе. Мүрысөөндэ хабаадаһан команда бүхэн арба арбан шатаршадые табяа бэшэ, харин гэр бүлын команда эмхидхэжэ, мүрысөөн тон һонирхолтойгоор, олон сугларагшадай хабаадалгатайгаар үнгэрөө гээшэ. Жэшээнь, Түнхэнэй совхозһоо Доржи Дондоков хоёр басагадтаяа наадажа, мүрысөөнэй эхи татаа бэлэй. Хэдэн часай туршада үргэлжэлһэн нааданай дүн гаргахада, Будаевтанай гэр бүлынхид илажа, үбгэн эсэгынгээ дурасхаалай шан бэлэгүүдтэ хүртэбэ. Командын бүридэлдэ ороһон Д. Ш. Будаевай зээ хүбүүн, нэгэдэхи разрядтай Г. Ш. Будаев, басаганиинь Л. Д. Будаева-Домшоева, Улаан-Үдын 94-дэхи аптекын хүдэлмэрилэгшэ Л. Д. Абзаева (ехэ басаганиинь), мүнөө дүрбэн үхибүүнэй эхэ, Заречнэ тосхоной поселково Соведэй хүдэлмэрилэгшэ Л. Д. Ошорова, ЛВРЗ-гэй хүдэлмэришэн Л. Д. Митыпова, Нерюнгри хотоһоо ерэһэн багша басаганиинь Л. Д. Доржиева, ашанар, зээнэр — хүдөө ажахын институдай студент Андрей Абзаев, Улаан-Үдын 29-дэхи аптекын бухгалтер Дарима Мужанова, Улаан-Үдын 18-дахи дунда һургуулиин һурагшад Сергей Митыпов, Евгений Шагланов гэгшэд наадаа ха юм.

— Манай эсэгэ, үбгэн эсэгын түрэһөөр 70 жэлэйнь ойдо зорюулжа, шатарай мүрысөө эмхидхэһэн районой эмхи зургаануудта бидэнэр хүбүүд, басагадайнь, ашанар, зээнэрэй зүгһөө үнэн зүрхэнэй баяр баясхалан хүргэнэбди,— гэжэ Людмила Данзановна эсэгынгээ ойн баярай бэлэг абахадаа мэдүүлээ.— Бидэнэрые шатарай наадандa һургаһан эхэ эсэгэдээ халуун зүрхэнэй омогорхол баярые хүргэнэбди. Хэнэйшье мэдэһээр, шатарай наадан залуушуулай дунда хүмүүжүүлгын хүдэлмэри ябуулхада аргагүй туһатай,—гээд нүхэр Абзаева үгэеэ дүүргэбэ.

В. СЫДЕЕВ.

ШАТАРАЙ ТААБАРИ

Анхан урда сагһаа эхилээд, буряадай дунда шатар наадан ехэ дэлгэрэнхэй юм. Айл бүхэндэ шатар нааданай болодог байһые нэгэ иимэ ушар гэршэлнэ.

Зэргэлжэ һууһан хоёр хүршэ хоорондоо арсалдажа, үгээ ойлголсохоо болёод байһанаа, нэгэтэ энэ арсалдаагаа шатараар шиидхэе гэжэ ойлголсобо. Наадамнай харюусалгатай байг, шүүгдэһэмнай хахад адуугаа үгэхэ гэлсээд, наадажа эхилбэд ха. Түрүүшын үдэр нилээд бодобод, дүүргэжэ ядаба.

Хоёрдохи үдэртөө гэрэй эзэн үбгэнэй байдал муудажа, тиигэһээр шүүгдэхэ янзатай болобо. Хүгшэниинь хаража байһанаа газаа зосоо гараба, оробо ха. Газааһаа нэгэ орожо ерэхэдээ, ехэ сухалтай, шанга шангаар гэмэрһэн юумэ үбгэжөөлдөө хэлэбэ:

— Хоёр үдэр соо наадахаһаа ондоо, хэһэн юумэниинь үгы! Газаамнай нэгэ түлихэ түлеэншье үгы! Янабши, юрэдөө, би хоёр муу тэргэнэшни түлихэмни. Хүбүүешни түлеэндэ эльгээхэм! — гээд үтэр гаража ошобо.

Үбгэжөөл юун агша бэлэй гэжэ бодожо үзөөд, хэлэһэниинь шье зүйтэй байна гэжэ ойлгобо. Юун гэжэ ойлгооб! Шатарай удаадахи байдалые хаража үзэгты:

1. Тэргэ g5—a5+ Ноён a8—в8
2. Тэргэ a5—a8+ Ноён в8:a8
3. Тэргэ e4—a4+ Ноён a8—в8
4. Тэргэ a4—a8+ Ноён в8:a8
5. Хүбүүн c6—c7x

Хүгшэнэйнгөө гэмэрһые үбгэнэй юун гэжэ ойлгоһые таанар мэдэжэ абабабта!

С. БАХЛАЕВ.

Бокс

ОНШОТОЙ, ОНОБШОТОЙ...

Боксоор Буряадай ССР-эй кубогта хүртэхын түлөө мүрысөөн багшанарай институдай спортын зал соо болобо. Гурбан үдэрэй туршада үргэлжэлһэн энэ мүрысөөндэ спортын бүлгэмүүд болон клубуудай долоон командын 100 гаран арһан бээлэйн шадабаритад хабаадаһан байгаа.

Сагтаа хэдэ алдаршаһан бокс Буряад орондо һүүлэй үедэ муудаа, һалажа эхилээ гэһэн хөөрэлдөөнүүд гарадаг болонхой. Урдынгаа алдар сууе һэргээхын тула республикымнай боксын федераци, спортын бүлгэмүүд болон клубуудай хүтэлбэрилэгшэд, тренернүүд ехэ оролдолго гаргана. Тиигэжэ Советскэ Союзай Геройнуудай дурасхаалда, манай бэлигтэй бэрхэ тренернүүдэй, суута боксёрнуудай шанда хүртэхын түлөө мүрысөөнүүд үнгэргэгдэдэг заншалтай. Энэ талаар «Байгал» журналай шанда хүртэхын түлөө эмхидхэгдэдэг бүхэсоюзна мүрысөө онсолон тэмдэглэхэ шухала. «Байгал» журналай шанда хүртэхын түлөө бүхэсоюзна мүрысөөн залуушуулай хабаадалгатайгаар үнгэргэгдэдэг болонхой. Эндэ түгэсхэлэй наадандa хабаадагшадта СССР-эй спортын мастерай нэрэ зэргэ олгогдодог. Һүүлэй хэдэн жэлэй туршада манай республикын бэлигтэй бэрхэ арбаад хүбүүд иимэ үндэр нэрэ зэргэдэ хүртэһэн байна. Тэдэнэр бүхэсоюзна болон уласхоорондын мүрысөөнүүдтэ, РСФСР-эй ба СССР-эй чемпионадуудта яһала һайнаар хабаадана гэхэдэ, алдуу болохогүй. Ушар иимэһээ Буряад ороной боксёрнуудай алдар солые һэргээхэ талаар ехэ юумэнэй хэгдэжэ байһые энэ мүрысөөн зарим тэды баталба.

Мүрысөөн залуушуулай болон эрэшүүлэй бүлэгүүдээр үнгэргэгдөө. Шанга тэмсэлэй хоёрдохи үдэр залуушуул түрүүлэн рингдэ гаража, хаба шадалаа туршаба. Яруунын районой Гүндын дунда һургуулиин 11-дэхи классай һурагша, спортын мастерта кандидат Цырен Лодоев аха наһанай эдиршүүлэй дунда нёдондо жэл Уфа хотодо үнгэргэгдэһэн РСФСР-эй түрүү һуури эзэлхын түлөө мүрысөөндэ илалта түйлаа һэн. Ц. Лодоев хүүгэдэй спортын һургуулиин һурагша нэгэдэхи разрядтай Н. Забановтай уулзахадаа, оншотой, онобшотой мэргэн сохилтонуудаар илалта түйлаба. Тиигэжэ тэрэ профсоюзуудай спортын бүлгэмэй түлөөлэгшэ, спортын мастерта кандидат В. Цыбиковтэй түгэсхэлэй наадандa тулалдаха болобо.

54 килограмм. Республикын хүүгэдэй спортын һургуулиин һурагша А. Балданов сугтаа һурадаг Д. Мошкиниие диилэжэ, урагшаа дабшаба. Һүүлшын үдэр тэрэ Ивалгын совхоз-техникумэй һурагша А. Банзаракцаевтай уулзаха юм.

Удаадахи шэгнүүртэ онсо өөрын арга дүрэтэй, шандааһа шангатай хүбүүд яһала бии. Энэ үдэр илалта түйлажа, Игорь Ли, Владимир Васильев гэгшэд түгэсхэлэй наадандa гараба.

Бэшүүрэй дунда һургуулиин 10-дахи классай һурагша Владимир Никонов бар хүсэтэй, хүсэл эрмэлзэлтэй боксёр болоно ябаһанаа харуулаа. Тэрэ багшанарай институдай 1-дэхи курсын студент Б. Токтоновые диилэбэ. Профсоюзуудай спортын бүлгэмэй түлөөлэгшэ А. Юзаю гоё һайхан арга дүрэтэй байхаһаа гадна, мэргэн шанга сохилтотой юм. Һүүлшын үдэр тэрэ В. Никоновтэй хабаяа туршаха.

Нэгэдэхи дундууршаг шэгнүүртэ онсо өөһэдын арга дүрэтэй хүбүүд бии байна. Эдэмнай хэд бэ гэхэдэ, «Забайкалец» гэжэ спортын клубһаа С. Павлов, Северобайкальск хотоһоо ерэһэн Е. Прудников гэгшэд болоно.

Хойто-Байгалай райондо тренерээр хүдэлдэг С. Н. Цыбиковэй хүбүүн Тимур баскетбол наадама үндэр бэетэй юм. Гэбэшье тэрэ хэдэн жэлэй туршада абынгаа хүтэлбэри, харууһан доро һорилго хэхэдээ, яһала ехэ амжалта түйлаа. Спортын мастерта кандидат хүбүүн нёдондо жэл Курган хотодо үнгэргэгдэһэн РСФСР-эй түрүү һуури эзэлхын түлөө мүрысөөндэ эдэбхитэйгээр тулалдажа, бронзо медаляар шагнагдаа һэн. Энэ үдэр Загарайн районой түлөөлэгшэ А. Мысенкэтэй уулзахадаа, тогтоон торгонгүй диилэжэ, республикын кубогта хүртэхэ аргатай байһанаа харуулба.

Эрэшүүлэй дунда һонирхолтой, шанга тулалдаанууд болобо. Эгээл хүнгэн шэгнүүртэ энэ жэлдэ РСФСР-эй чемпион болоһон Зүүн Сибириин технологическа институдай студент спортын мастер Түмэн-Жаргал Шутуков Буряадай хүдөө ажахын институдай студент Ардан Бызакайе хоёрдохи раунддаа булижа гараба.

Удаадахи шэгнүүртэ технологическа институдай студент, спортын мастер Олег Пятков һэримжэтэй хёрхоор наадажа, түгэсхэлэй уулзалгада багшанарай институдай студент Булат Гармаевтай тулалдаха юм.

54 килограмм. Энэ шэгнүүртэ бэлигтэй бэрхэ залуу боксёрнууд олон юм. РСФСР-эй түрүү һуури эзэлхын түлөө мүрысөөндэ шанда хүртэһэн, ВЦСПС-эй мүрысөөндэ мүнгэн медаляар шагнагдаһан технологическа институдай студент Булат Батуевые эдэнэй дундаһаа онсолон тэмдэглэлтэй. Энэ үдэр тэрэ «Забайкалец» гэжэ спортын клубай түлөөлэгшэ спортын мастер Степан Хорлоевтой уулзахадаа, гоё һайхонаар наадажа, сугларагшадай магтаал һайшаалда хүртэбэ. Тиигэжэ спортын мастер С. Будаевые шүүһэн мастерта кандидат Ц. Баяновтай түгэсхэлэй наадандa хабаадаха байна.

Авиационно үйлэдбэриин нэгэдэлэй «Забайкалец» гэжэ спортын клубай гэшүүн, спортын мастер Александр Тангасов һаял хада 18-тай боложо ябаашье һаа, хэдэн ехэ мүрысөөнүүдтэ шалгараа. Энэ зун Монголой ниислэл Улаан-Баатар хотодо үнгэргэгдэһэн «Интернационал» гэжэ уласхоорондын мүрысөөндэ гурбадахи һуури эзэлжэ, бронзо медаляар шагнагдаа һэн. Багшанарай институдай студент, спортын мастер Олег Бадмаевай арга дүрые таажа, илалта түйлаба.

Хүнгэн шэгнүүртэ хэдэн уулзалга шанга тэмсэлдэ үнгэрөө. Энэ жэлдэ Красноярск хотодо үнгэргэгдэһэн бүхэсоюзна мүрысөөндэ илалта түйлажа, СССР-эй спортын мастерай норматив дүүргэһэн Сергей Павлов профсоюзуудай спортын бүлгэмэй түлөөлэгшэ нэгэдэхи разрядтай Павел Хамагановые тогтоон торгонгүй диилэбэ. Республикын хүүгэдэй спортын һургуулиин ахалагша тренер, спортын мастер С. Д. Банзаракцаевай хүбүүн — багшанарай институдай нэгэдэхи курсын студент, спортын мастерта кандидат Артур Банзаракцаев яһала һайн арга дүрэтэй, хүндэ нюдаргатай боксёр юм. Энэ үдэр технологическа институдай студент, спортын мастер Юрий Борисовтай тулалдахадаа, сухарижа ябаад, онобшотой мэргэн сохилтонуудаар илалта түйлаба.

63,5 килограмм. Багшанарай институдай студент, спортын мастер Бата Батуев энэ жэлдэ хэдэн ехэ мүрысөөнүүдтэ урагшатайгаар хабаадаһан байгаа. Тэрэ РСФСР-эй чемпион болоо, СССР-эй кубогта хүртэхын түлөө мүрысөөндэ бронзо медаляар шагнагдаа. Польшын суута тренер Феликс Штаммай дурасхаалда зорюулагдажа, һаяхан Варшавада үнгэргэгдэһэн уласхоорондын заншалта наадандa хабаадаба. Тренер Б. Д. Доржиевай һурагша түгэсхэлэй наадандa спортын мастер А. Овчаренкэтэй уулзаха юм.

Удаадахи шэгнүүртэ технологическа институдай студент, спортын мастерта кандидат Арсентий Цыремпилов нугаршагүй хүсэл зоригтой байжа, спортын мастер Олег Широковые (ЛВРЗ-гэй спорт-клуб) шүүгээ.

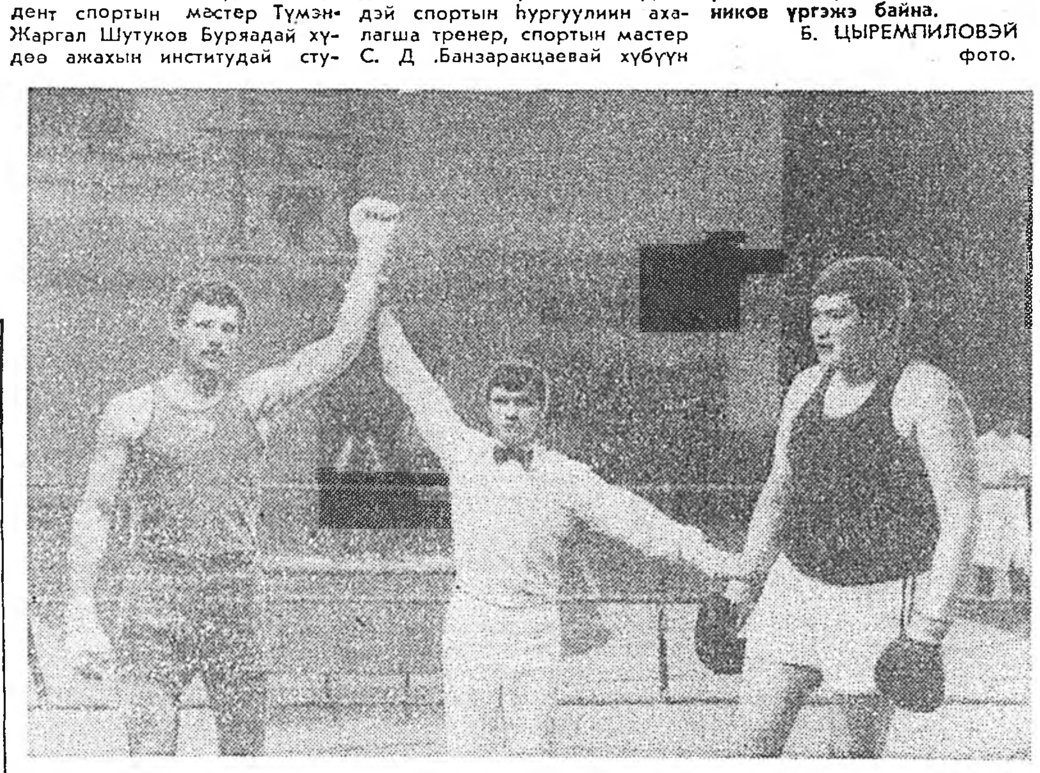
Бусад шэгнүүрнүүдтэ А. Балдухаев — А. Фёдоровые, В. Знайденко — Б. Бальжинимаевые, А. Самаринов — А. Сокtoевые, С. Солянов — Б. Макаровые, А. Пинтаев — Э. Бадмаевые, А. Кривоносов — Т. Базаровые, В. Никитин — С. Молчановые, С. Жданов С. Емельяновые диилэжэ, түгэсхэлэй мүрысөөндэ гараба.

Түгэсхэлэй мүрысөөнэй уулзалгануүд тухай удаадахи репортаж соогоо хөөрэхэбди.

Б.-М. ЖИГЖИТОВ,
Б. ЦЫРЕМПИЛОВ.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: хүндэ шэгнүүртэ наадаһан боксёрнуудай дундаһаа шалгарһан Владимир Гонулын гарыень мүрысөөнэй судья В. А. Стрельников үргэжэ байна.

Б. ЦЫРЕМПИЛОВЭЙ фото.

ПРАВДА БУРЯТИИ
Мүнөөдэрэй номерто

РСФСР-эй арадай депутадуудай съезд Москвада хүдэлмэриеэ эхилэнхэй. Съезд тухай тоосоон номерто үгтэбэ.

«Газарай реформо тухай» России Совет Федеративна Социалис Республикын Хуули.

«Газар тухай реформо» Хуулиие хүсэндэнь оруулха тухай» РСФСР-эй Верховно Соведэй тогтоол.

«Эдеэ хоолой программа ба нютагайхидаймнай эдэбхи үүсхэл»— Зэдын, Захааминай районуудһаа абтаһан мэдээсэлнүүд.

Ниитын анхаралда. «Энэ гэнэ усал тухай мэдээсэзгүй һаа дээрэ гү?»— В. Хахаловай корреспонденци.

Коммунист ба үе саг. Газетын штатнабэшэ корреспондент Л. Анциферовэй «Бурятмебель» нэгэдэлэй генеральна директор А. П. Шапиро тухай корреспонденци.

«Мүргэлдөөн» — пассажирска автобусой жолоошон И. Г. Ефимовэй эрэлхэг зориг тухай.

«Бүхы дэлхэй тэрэниие мэдэхэ»— хэлэ, бэшэгэй эрдэмэй доктор, профессор Т. Бертагаев тухай Л. Шагдаровай статья.

Сэнхир экран

НЭГЭДЭХИ ПРОГРАММА

МОСКВА. 7.30 — «120 минута». 9.30—«Жизнь Клима Самгина»—уран һайханай фильм. 13-дахи сери. 10.45—Футбол. УЕФА-гай кубок. «Торпедо» (Москва)—«Монако» (Франци). 12.25—Хүүгэдтэ дамжуулга. 13.25—Соносхолнууд. Мэдээсэлнүүд. 13.30—Время. 14.10—Шатараар дэлхэйн чемпионадта. 14.25—Баскетболоор Европын чемпионадай шэлэн абалгын матч. Эрэшүүл. СССР-эй ба Чехословакиин суглуулагдамал команданууд. 16.35—Белградай дуу, хатарай ансамблиин концерт. 16.55—Баримтата фильм. 17.15 — Түүхын хуудаһанууд. Н. М. Карамзин. 18.00—«Мишка, малыши и другие». 1-дэхи, 2-дохи фильм. 18.50—Холбоо барисаан-хуралдаан. 19.20 — Шухала асуудалаар хөөрэлдөөн. 19.30—Время. 20.00—«16-тай ба тэрээнһээ дээшэ наһатайшуулда». 20.45—«Жизнь Клима Самгина»—уран һайханай фильм. 13-дахи сери. 22.00—Время. 22.30—Шатараар дэлхэйн чемпионадта. 22.45—Агаарай долгиндо — хүгжэм.

ХОЁРДОХИ ПРОГРАММА

МОСКВА. 9.00 — Үглөөнэй гимнастика. 9.15 — Байгаалиин нюусанууд. 9.35, 10.35—Байгаали шэнжэлгэ. 5-дахи класс. 9.55, 10.55 — Мастер, Маргарита... 10.05, 11.05—Испан хэлэн. УЛААН-ҮДЭ. 17.20—«Над пропастью во лжи»—баримтата фильм. 17.50—Манай айлшад. 18.20—Хуушан хуудаһануудай һаршаганаан доро. 19.00—Байгал. 19.20—Шалгалта. 19.50—Байгал (буряадаар). 20.05—Политика ба экологи тухай хөөрэлдөөнэй үргэлжэлэл. 20.50—Авиазаводой соносхолнууд. МОСКВА. 21.00—«Амгалан нойрсогты, багашуул» 21.15—Вахтанг Кикабидзитай уулзалга. 22.45—СССР-эй Верховно Соведэй сесси дээрэ. 23.15—РСФСР-эй Арадай депутадуудай ээлжээтэ бэшэ съезд дээрэ. 01.35—Хоккейгээр СССР-эй чемпионат. «Динамо» (Москва)—ЦСКА.

Кино, театрнуудта

Театр оперы и балета
Большой концерт учащихся хореографического училища — в 18.

Бурятский театр драмы имени Х. Намсараева
«Зургаан хурган (Шесть пальцев)»— в 19-30.

Русский театр драмы
День открытых дверей для учащихся 8—10 классов. «Игра в фанты»— в 19-30.

«Дружба»
«Собака и влюбленные»— в 9-50, «Сердце ангела»— в 11-20, 13-40, 15-50, 18-10, 20-30.

«Родина»
«Судьба барабанщика»— в 9-50, 16-40, «Любовь с привилегиями» (2 с.)— в 11-20, 14, 18-10, 20-50.

«Прогресс»
Красный зал —«Беспредел»— в 10, 12, 14, 16, 18-10, 20-20.
Зеленый зал —«Храм любви» (2 с.)— в 10, 12-40, 15-20, 20-20, «Паспорт»— в 18.

«Октябрь»
«Кащей Бессмертный»— в 9-40, «Обреченный на одиночество»— в 14, «Сети любви» (2 с.)— в 11-20, 15-30, 17-10, 20-30.

«Байкал»
Мультфильмы — в 15-30, Э. С. «Э. С. Д.»— в 18-30, 20-30.

УНШАГШАД һонирхохоор байхат

ДЭЛХЭЙ ДЭЭРЭ БИДЭ ХЭДЫБИБДИ

Байгша оной тэн бага[illegible] тоо 5,3 миллиардда хүрээ[illegible] ООН-ой секретариадай бэ[illegible] һэн элидхэл соо тэмдэглэ[illegible] Харин байгша ондо дэл[illegible] хүн зоной тоо бүхыдөө 92 [illegible] лионоор олон болохо. [illegible] 2000 ондо дэлхэйдэ 6,3 ми[illegible] ард хүн зон тоологдохо[illegible] раалагдана. Үшөө 25 жэлэ[illegible] гэрһэн хойно 8,5 миллиа[illegible] хүрэхэ хабди.

Бүхы зоной дүрбэнэй [illegible] хуби экономическа тала[illegible] хүгжэнги оронуудта ажаһ[illegible] Эгээ мүнөө үедэ дэлхэйн[illegible] ороной хүн зоной тоо то[illegible] 100 миллионһоо дээшэ га[illegible] байна. Харин 11 орон[illegible] миллионһоо 100 миллион [illegible] тэр хүн зонтой болонхой[illegible]

Хүн зоной эгээл олоор [illegible] хэ ябадал Африкада гэжэ [illegible] той. Тэндэхил оронуудта зо[illegible] үхэжэ хорохоньшье ехэ. Хү[illegible] ажаһууһанай дундуур на[illegible] тэндэ арай гэжэ 54 болон[illegible]

САҺАН ХҮНТЭЙ УУЛЗАЛ[illegible]

Монголой Арадай Респ[illegible] кын Ховд аймагай гурбан [illegible] саһан хүнтэй уулзаһанаа [illegible] тодоор элирхэйлнэ.

Энэ ушар Эрдэнэбүрэн [illegible] ной дэбисхэр дээрэ сентяб[illegible] 26-най 19 час 40 минутада [illegible] лоо гээд, «Үнэн» газетэ [illegible] нэ. Голой эхин дээрэ айм[illegible] тай томо хаб хара хүн ха[illegible] даа ха. Тэрээндэ хүрэтэр[illegible] метрһээ дээшэ бэшэ байгаа[illegible] рүүн харамсаараа, тархи [illegible] рэз юумэ үргэлһэн хүн [illegible] һанааб гэжэ тэрэниие хара[illegible] дай нэгэн хөөрэнэ.

Машинын зогсожо, т[illegible] сооһоо хэдэн хүнэй гараха[illegible] танигдаагүй тэрэ хүн хэм[illegible] лэшэгүйгөөр һүрэжэ харай[illegible] хэдэн секундын турша соо [illegible] дүтын хабсагайн саагуур [illegible] шоо. Тэрэнэй алхамуудые [illegible] жэхэдэ, утань 2 метр 61 сан[illegible] метр хүрөө. Мүрэйнь ута [illegible] сантиметр, үргэниинь 8 сан[illegible] метр болоо. Тэрэ «хүн» дү[illegible] хүргатай байба. Хоёр хү[illegible] нинь 13 сантиметр, нүгөө [illegible] рынь 11 сантиметр байгаа.

ТҮРЭҺЭН ҮДЭРЫНЬ ТУДАЛДАНА

Швед нэгэ бүлын дүбэ[illegible] бултадаа нэгэ үдэр— июн[illegible] 8-да түрэһэн үдэртэй. Еэлэ[illegible] тодо ажаһуудаг Ребекка [illegible] блад 1980 оной июниин 8-[illegible] түрөө юм. Тэрэнэй эжынь 19[illegible] оной июниин 8-да түрэһэн [illegible] на. Нагса баабайнь — 1913 [illegible] июниин 8-да, тэрэнэй эхэн[illegible] 1883 оной июниин 8-да тү[illegible] Иимэ һонин түрэһэн үдэр[illegible] 48 миллион сооһоо нэгэ[illegible] дайралдадаг байна гэжэ [illegible] мэргэжэлтэд тодоруулба.

ЭНЭ МҮН ЛЭ ҺОНИРХО[illegible]

Эрхүү хотодо Алекс[illegible] Казановагай бүлэ ажаһу[illegible] Тэрэ өөрөө 1914 оной мар[illegible] 20-до түрөө. Эсэгэнь 1883 о[illegible] февралиин 20-до түрэһэн б[illegible] на. Эгэшэ Аннань 1916 он[illegible] августын 20-до түрөө. Зээ[illegible] саган Галиныи 1932 оной [illegible] вралиин 20-до түрэхэдэ, [illegible] хүбүүн Юрэнь — 1934 оной [illegible] кабриин 20-до түрэһэн. А[illegible] хүбүүн Станислав гэдэ[illegible] 1963 оной майн 20-до түр[illegible] үдэрөө тэмдэглэдэг юм. [illegible] нэрэй танил талануудынь тэд[illegible] ниие «хоридохи үдэрэйхид» [illegible] жэ шоглон нэрлэдэг болон[illegible]

ХҮЛӨӨ МАРТАЖАРХЕО[illegible]

Транспорт соо ябатараа, к[illegible] гээшье мартажа болохош. Х[illegible] рин япон Ниигата хотодо а[illegible] һуудаг залуу нэгэ хүн та[illegible] соо хүлөө мартажархеа [illegible] Зохидхоноор орёожо, саар[illegible] хайрсаг соо хэгдэһэн хүлэ[illegible] ниие полицинхид бэдэрхэ б[illegible] тай болобо.

Теэд тэдэнэрэй ехэ зобоо[illegible] гүй байтар, залуухан врач[illegible] топед полицида хандаба. К[illegible] никэ соо тайраһан хүлөө лаб[illegible] раторидо абаашажа, үбдэ[illegible] яһанай шэнжэнүүдые шал[illegible] гэжэ ябаһанаа врач полиц[illegible] хидта ойлгуулба.

ЗҮГЫНҮҮД ДОБТОЛБО

Индиин далайн эрье[illegible] Момбас хотодо 20 хүн гэн[illegible] больницада оруулагдаба. Ү[illegible] рынь гэхэдэ, тэдэнэртэ зүг[illegible] нүүд добтолоо.

Нангин Маргаритын һ[illegible] мүргэл хээд гаража ябаһан[illegible] нүүдтэ гэнтэ һүрэг зүгы а[illegible] шаба. Үрдигшэдынь һөөр[illegible] һүмэ уруугаа ороо, бэшэни[illegible] гиртань ороһон лэ юумэ[illegible] зүгынүүдые сохижо эхилэ[illegible] дэнэй дунда ехээр айһан[illegible] мэдээ табижа унаһанше [illegible] нүүд байгаа.

Энэ хадаа һүүлэй үедэ [illegible] дэһэн зүгынүүдэй гурбад[illegible] добтолго болобо. Зүгынүүд[illegible] юундэ һүзэгтэндэ добтолһо[illegible] тайлбарилхань бэрхэтэй.

(«Советская торговля» газетэһээ).

Редактор
Р. Б. ГАРМАЕВ.

Хэжэнгын интерна[illegible] дунда һургуули байгу[illegible] лагдаһаар 30 жэлэйнг[illegible] ойн баярта багшанар[illegible] хүмүүжүүлэгшэдэ, һу[illegible] гуули дүүргэгшэдэ [illegible] кабриин 15-да 14 саг[illegible] урина.

НАШ АДРЕС: 670000, УЛАН-УДЭ ул. Каландаришвили, 23

Телефоны редакции: редактор—2-50-96, приемная—2-54-54, зам. редактора—2-68-08, зам редактора—2-62-62, отв секретарь—2-50-52, секретариат—2-66-76; отделы: партийной жизни и пропаганды—2-60-91, 2-56-23, промышленности и строительства—2-61-35, агропромышленный—2-64-36, 2-63-86; советского строительства и быта—2-69-58; культуры и школ—2-60-21 2-57-63; информации—2-34-05; переводов—2-54-93; писем и селькоров—2-67-81; корректорская—2-33-61; выпускающие—2 35 95; собственные корреспонденты: п. Баргузин—91-1-44, г. Северобайкальск—35-73, п. Хоринск—55-6-90, г. Закаменск—31-61, п. Кырен—91-9-79. п. Агинское—3-40-69. Директор издательства—2-37-32, бухгалтерия 2-33-77, вахта—2-56-62.

Газета выходит 300 раз в год. Объем 2 п. л. Индекс подписки газеты 50901.

Газета отпечатана республиканской типографией Госкомиздата Бурятской ССР Директор 2-40-45

Заказ № 274.